

BIZTONSÁGPOLITIKAI SZEMLE

2022 SZEPTEMBER – DECEMBER

15. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

- 1 NATO-Oroszország kapcsolat változása a 2014-es ukrán válságtól napjainkig
HAISZKY EDINA JULIANNA
- 15 A NATO és a katonai magánvállalatok kapcsolata
HOSTYÁNSZKY ROZINA
- 30 Pénzügyi teherviselési viták a NATO-ban a 2020-as években
FARKAS DOMONKOS
- 46 A kanti örök béke érvényessége a 21. századi „demokráciák világában” I.
NYILAS LAURA – RADA PÉTER

CORVINUS KÜLÜGYI ÉS KULTURÁLIS EGYESÜLET

corvinusculture.com

BIZTONSÁGPOLITIKAI SZEMLE

15. ÉVFOLYAM, 1. SZÁM

2022 SZEPTEMBER – DECEMBER

BUDAPEST

Kiadja a Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület, 2022

© Biztonságpolitikai Szemle

Főszerkesztő

Dr. Rada Péter, Dr. Stepper Péter

Tördelőszerkesztő

Nyilas Laura

Szöveggondozás és hivatkozások

Nyilas Laura

Borítóterv

Oláh Tamás

Kiadja a Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület

Budapest

Felelős szerkesztő:

Dr. Rada Péter

© CORVINUS KÜLÜGYI ÉS KULTURÁLIS EGYESÜLET

corvinusculture.com

ESSZÉ

NATO-OROSZORSZÁG KAPCSOLAT VÁLTOZÁSA A 2014-ES UKRÁN VÁLSÁGTÓL NAPJAINKIG

Haiszky Edina Julianna

ABSZTRAKT

NATO, egy olyan kollektív védelmi szövetség, amely mára 30 (2022) európai állam széleskörű katonai-politikai együttműködésévé nőtte ki magát és 1949 április 4-én Washingtonban annak érdekében alapították, hogy minden eszközzel biztosítsák a tagállamok szabadságát és biztonságát. A NATO és az Oroszországi Föderáció – csakúgy, mint a nemzetközi szervezet és a jogelőd Szovjetunió – kapcsolatát időről-időre az enyhülés és elhidegülés egymásutáni váltakozása fémjelezte. Véleményem szerint az elmúlt nyolc év eseményei is beleillenek az említett folyamatos viszonyváltozáshoz és tekinthetőek a történelem ismétlődésének.

Kulcsszavak: NATO, Oroszország, biztonság

BEVEZETÉS

A jelen elemzés egyik fő tárgyát képező NATO, egy olyan kollektív védelmi szövetség volt, amely mára 30 európai állam széleskörű katonai-politikai együttműködésévé nőtte ki magát és 1949 április 4-én Washingtonban annak érdekében alapították, hogy minden eszközzel biztosítsák a tagállamok szabadságát és biztonságát. Továbbá egy olyan nemzetközi szervezet, amely a hidegháború időszakában a NATO első főtitkárának, Lord Ismay-nek tulajdonított mondás szerint hármass céllal hozták létre: "az oroszokat kint, az amerikaiakat bent, a németeket pedig lent tartani".

Ugyanakkor Oroszország három évtizedes fennállása óta különleges „színfoltja” a világ biztonságpolitikai térképének, csak úgy, mint jogelődje a Szovjetunió volt. Az ország egyszerre ötvözi magában a régi „birodalmi” jellegű irányítás és szemlélet mellett a 21. század törekvéseit és technikai eszközeit. Éppen emiatt Oroszország és tevékenysége folyamatosan megosztja a regionális és a globális közvéleményt, legyen szó bel – és külpolitikai lépésekről, katonai stratégiákról vagy gazdasági kérdésekről. Erre a kettősségre pedig kiváló példaként szolgál az ukrajnai eseménysorozat is, amely, mint említettem alapjaiban véve írta át nem csak a NATO-Oroszország, egyébként sem változásoktól mentes kapcsolatot, de jelét adja egyúttal a második világháború óta alakuló világrend átalakulásának is.

Az Észak-Atlanti Szerződés Szervezete (NATO) és az Oroszországi Föderáció -csakúgy, mint a nemzetközi szervezet és a jogelőd Szovjetunió- kapcsolatát időről-időre az enyhülés és elhidegülés egymásutáni váltakozása fémjelzte. Véleményem szerint az elmúlt nyolc év eseményei is beleillenek az említett folyamatos viszonyváltozáshoz és tekinthetőek a történelem ismétlődésének: a Szovjetunió szétesése után a jogutód Oroszországgal való viszonyjavulást követően -2014-től kezdődően-, majd a 2022. február 24.-én indított támadással betetőzve ismét lejtmenetbe került az említett felek közötti kapcsolat.

Jelen dolgozatban arra kívánok választ adni, hogy a 2014-es eseményektől kezdődően, majd a jelenleg zajló orosz-ukrán háború tükrében, az Észak-atlanti Szövetség Szervezete és a „Nagy Medve” közötti viszonyváltozás, miben mutatkozik meg legszignifikánsabban a nemzetközi szervezet tekintetében. Mindehhez az elemzés elméleti megalapozásként először áttekintem a NATO-

Oroszország kapcsolat alakulásának mérföldköveit 1991-től kezdődően. Felvázolom a viszonyváltozásól alkotott orosz és a 2014 utáni csúcstalálkozók elhangzott orosz-NATO kapcsolatot érintő rendelkezések alapján a nemzetközi szervezet által képviselt nézőpontot. Végül zárógondolatként kitekintést teszek kollektív biztonsági szervezet aktuális álláspontjára.

AZ ENYHÜLÉS IDŐSZAKA

A Szovjetunió felbomlását és a hidegháborút követő időszakban Oroszországra a nyitás és a Nyugat-barát politika volt jellemző: a Boris Jelcin által folytatott külpolitika legfőbb célkitűzése ugyanis a múlttal való szakítás és az Amerikai Egyesült Államokkal való szoros együttműködés kialakítása volt. Így Oroszország a korábbi szembenállás után, az enyhülés érdekében számos nemzetközi lépést tett. Az előző állításomat támasztja alá a tény, hogy bár ezzel a nézettel nem az orosz felsővezetés egésze értett egyet, 1991-ben Oroszország mégis csatlakozott az Euro-atlanti Együttműködési Tanácshoz, amellyel egyúttal megnyílt a lehetőség a Varsói Szerződés volt tagországainak és a posztszovjet államoknak is a NATO-val való kapcsolatteremtésre.

Továbbá példaként szolgál az is, hogy kicsivel később, 1994-ben a NATO és 23 másik állam létrehozta a Békepartnerség együttműködési programját. Így a partnerség keretein belül – melynek Oroszország is a mai napig tagja – békefenntartói és katasztrófaelhárítási feladatokat végeznek, különböző gyakorlatokat tartanak, illetve az országok közötti bizalomépítést és kommunikációt erősítő programok zajlanak.

A NATO és az Oroszországi Föderáció közötti bilaterális kapcsolatok hivatalos alapját az 1997-ben aláírt NATO–Oroszország Alapító Okirat teremtette meg. Ennek megerősítésére érdekében 2002-ben felállították a NATO–Oroszország Tanácsot (NATO-Russian Council). Továbbá azért, hogy elősegítse a kapcsolatteremtést és együttműködést, Oroszország még 1998-ban megalapított egy diplomáciai követséget a NATO számára. Ennek párjaként 2002-től egy katonai összeköttetési követség is felállt Moszkvában. A NATO-Russian Council tehát megfelelő keretet biztosított a kommunikációhoz, az aktuális biztonsági kérdések megvitatásához és a gyakorlati együttműködés széles spektrumához.

MOSZKVA ÁLLÁSPONTJA:

Vlagyimir Vlamigyirovics Putyin orosz elnök legfőbb célkitűzése az, hogy újra nagyhatalommá, orosz narratívában birodalomná tegye az Oroszországi Föderációt. Éppen ezért Moszkva Európát nem, mint partner tartja számon, sokkal inkább egy olyan meghatározó geopolitikai tényezőként, amelyen keresztül rálátása nyílik a Szövetségre és az ott történetekre, ugyanakkor amellyel nem engedheti meg közös határok létrejöttét.

Ezen fentiekből fakadóan igyekszik megakadályozni minden olyan eseményt, amely várhatóan negatív stratégiai helyzetbe hozhatná Oroszországot. Például Grúzia vagy Ukrajna NATO-ba és az EU-ba való felvétele, és ezzel az orosz érdekszférából való folyamatos kivonása is egy ilyen lépésnek minősült, mely ellen azonnal fel kellett lépnie a Föderációnak. Továbbá fontos, hogy Oroszország nézőpontja szerint minden olyan NATO tevékenység, amely orosz érdekszférát érint, az sérti a 1997-es NATO-Oroszország Alapszerződést. A kérdés geopolitikai vonulatát kiemelve, orosz tekintetben a fentebb említett országok nemzetközi szervezetekbe való felvétele egyértelműen közös „határokat” és a geopolitikai narratíva szerinti puffer-zóna övezet részleges hiányát eredményezné az Oroszországi Föderáció határain.

2014 A FORDULAT ÉVE

A putyini korszak kezdete óta, vagyis gyakorlatilag az 1999/2000-es évfordulótól kezdődően éleződik a NATO és Oroszország viszonya. Például világszerte a politikusok és éppúgy az elemzők többsége Moszkvát teszi felelőssé az ukrajnai válság kialakulásáért és annak a napjainkban ismert szintjére való eszkalációjáért. Alapvetően teljes joggal, hiszen elég csak az elmúlt 25 év Kijevvel szemben támasztott orosz politikai és gazdasági nyomásgyakorlásokat, a különböző ukrán vezetés ellen irányuló zsarolásokat és lejárató kampányokat, vagy a helyi orosz nagykövet helytartói magatartását megemlíteni. Mindegyik általam hozott példa mutatja az erőteljes orosz ellentevékenység jelenlétét az ukrán területeken.

Ezek alapján az is egy felvetődő kérdés, hogy mi áll az Oroszországi Föderáció ilyen jellegű Ukrajna-politikája mögött. Véleményem szerint az agresszív, expanzív külpolitika fő mozgatórugója

ebben az esetben sem más, mint például a balti államok, Fehéroroszország vagy akár Grúzia irányában volt (1. ábra).

1. ábra Oroszország expanzív külpolitikájának irányai

Az alapvető cél, hogy Oroszország, a birodalom területi kiterjedését Moszkvából - mint központból - kiindulva fokozatosan restaurálja, visszaszerezve a korábbi cári érdekszférába tartozó – ma már független -államok felett az irányítást.

Ezt támasztja alá az elmúlt évek orosz külpolitikájának legtöbb megmozdulása is, így az orosz-grúz konfliktus (2008), a balti államok függetlenségének szovjet jog szerinti felülvizsgálata (2015) vagy Vlagyimir Putyin orosz elnök az Eurázsiai Gazdasági Unió vezetőinek találkozásánál tett kijelentése, ami Lengyelországot háborította fel (2019). Mint a példákban is látszik számos állam esett már áldozatául, vagy vált kiszemelt célpontjává az oroszok nyugati terjeszkedésének. Így volt ez Ukrajna esetében is, ahol az oroszok politikai céljaik elérése érdekében a hibrid hadviselés eszköztárának széles skáláját alkalmazták, így a gazdasági nyomásgyakorlást, a médián keresztül terjesztett álhíreket vagy a hátország lakosságának elbizonytalanítását saját politikai vezetésében.

NATO-CSÚCSOK ÖSSZEGZÉSE

Az ukrajnai eseményeket követően számos változás állt be az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének Oroszország-politikájában is, amely így a következő NATO-csúcs témakörét is alapvetően meghatározta.

A WALES-I CSÚCS:

A 2014. szeptember 04-05-én megrendezésre került -az ukrán válság utáni első- wales-i NATO-csúcs fókuszpontjában Oroszország és a kollektív védelem kérdése állt. Az események hatására világossá vált, hogy a NATO-orosz kapcsolatok 2009-es „újraindítási kísérlete” kudarccal zárult. Ez a megállapítás nyugtalansággal töltötte el Lengyelországot és a balti államokat is, így a NATO-t a korábbiakhoz képes komolyabb válaszlépésekre sarkallta: a fő célkitűzés egy gyorsabban és rugalmasabban reagáló NATO kialakítása, hiszen a hidegháború óta a legnagyobb mélypontra, az ukrán válság taszította a NATO és az Oroszországi Föderáció kapcsolatát, rámutatva ezzel a kollektív védelem és a teljes skálájú elrettentési képesség kialakításának fontosságára.

A csúcs négy legfontosabb rendelkezése közé tartozik, hogy a NATO-Ukrajna Bizottság (NUC) markánsan meghatározta, illetve elítélte Oroszország szerepét az Ukrajnában történtek kapcsán. Továbbá bejelentették, hogy a nemzetközi szervezet nyíltan támogatni fogja Ukrajnát, amely kiterjed a fegyveres erők kiképzésre, a sebesültek ellátására, valamint új programok indítására az ukrán védelmi szektor képességfejlesztésére és kapacitásépítésére. A második fontos eredmény, hogy bizonyos tagállamok bilaterális alapon megkezdték a katonai-technikai segítségnyújtást Ukrajna számára. Harmadsorban fontos, az interoperabilitás jegyében kijelentette a Szövetség, hogy az ukrán fegyveres erők egyre több hadgyakorlatnak lesznek részesei. Az összes folyamat közül azonban, ami a legszignifikánsabban jelezte az orosz-NATO kapcsolatok romlását, az a szövetséges állam- és kormányfők nyilatkozata. Ennek száztizenhárom pontjából ugyanis huszonhárom érinti az említett kapcsolatot. Ezek egyik fontos felismerése, hogy a NATO békes Európáról alkotott képe alapvetően alakult át. Véleményem szerint a wales-i csúcs két legjelentősebb eleme, hogy a NATO nyíltan demonstrálta politikai elkötelezettségét Ukrajna mellett továbbá, a kollektív védelmi képességek fejlesztésére határozott döntéseket hoztak a szövetségesek. Így ez a találkozó alapvető fontosságú és korábban nem tapasztalt hozzáállásváltozást jelentett.

A VARSÓI CSÚCS:

Wales-i után két évvel, 2016. július 08-09.-én Varsóban ismét megtartottak egy NATO csúcstalálkozót, melyben visszaköszöntek a korábbiakban lefektetett irányvonalak és Oroszország jelentősége is. Jens Stoltenberg, a NATO-főtitkára a szövetség megújulásaként és történelmi pillanatként jellemezte az itt hozott döntéseket. Habár a NATO ekkor is tagadta, hogy ellenségei lennének, a két fő cél a Szövetség keleti szárnyának megerősítése volt, valamint a tagállamok egységének kimutatása a világhoz. Ezekre pedig az elemzők szerint első sorban, az Oroszországi Föderáció tevékenységéből fakadó bizonytalan nemzetközi környezet miatt volt szükség. Az előbbi állítást igazolják az állam- és kormányfők által kiadott „Varsói nyilatkozat a transzatlanti biztonságról” című dokumentumban foglaltak is, miszerint a NATO a változékony biztonsági helyzet legfőbb forrásaiként a Közel-Kelet, Észak-Afrika és a terrorizmus mellett Oroszország tevékenységét jelölte meg. Ennek ellenére azonban a tagállamok továbbra is - amennyiben a Föderáció magatartása úgy engedi – építő jellegű kapcsolatot igyekeznek ápolni és a Szövetség keleti-szárnyának megerősítése nem az oroszok provokációját célozza.

Véleményem szerint a varsói csúcs eredményei négy fő pontban foglalhatók össze. Elsőként a már említett keleti-szárny megerősítése érdekében hozott lépések melyek jegyében létrehoztak egy „előretolt rotációs jelenlétet”, amelyet még a 2014-es wales-i csúcson Barack Obama amerikai elnök szorgalmazott. Ez azt jelentette, hogy Lengyelország és a balti államok területére négy többnemzetiségű zászlóaljharccsoportot (4000 katona) telepítettek, szimbolizálva ezzel a Szövetség tagállamai közötti erős együttműködést. Ehhez kapcsolódik továbbá, hogy sok államban – így Magyarországon is – katonai vezetési pontokat és új parancsnoki struktúrát létesítettek, hogy adott esetben felkészültek legyen a támaszpontok, ha NATO erőknél kellene állomásoznia a területükön. Másodikként, a csúcson elfogadásra került a váratlan támadások kezelésére létrehozott nagyon magas készenlétű (2-7 nap) összhaderőnemi haderőcsoport (VJTF létszámát 15.000 főre bővítették) és a NATO Reagáló Erők (40.000 főre emelték) létszámemlése. Harmadsorban pedig - figyelembe véve az orosz hadviselés által használt módszereket – a NATO a kibervédelmet is felvették a kollektív védelmi feladatok közé, elérve így, hogy ha valamely tagállamot kibertámadás éri, akkor az kollektív támadásnak legyen tekinthető. Valamint deklarálták azt is, hogy a tagállamok támogatni fogják a kibervédelem fenyegetéseinek elhárításával

és a kibervédelemmel összefüggő kutatásokat. A csúcson megtárgyalt összes döntés közül azonban a legjelentősebbnek a negyedik, a NATO-EU közötti stratégiai megállapodás tekinthető. Ennek keretében a korábban egymással rivalizáló két nemzetközi szervezet egy jóval szorosabb együttműködést elé nézett a jövőben. A dokumentum számos kooperációs témát tartalmazott, így például a krími és az ukrajnai események kapcsán tapasztalt, a katonai és civil eszközöket felhasználó hibrid hadviselés elleni fellépés terén vagy az összehangoltabb tevékenység a kibervédelem területén. Továbbá a két szervezet gyakorlatainak – beleértve a hibrid gyakorlatokat is – koordinálására is kiterjedt a partnerség. Ezen témák az orosz hadviselés alapvetően használt eszközeit és módszereit, azok működési mechanizmusának működését befolyásolhatják, így is igazolva a NATO-orosz viszony megromlását.

Végül pedig a NATO-Ukrajna Bizottság is kiadott egy nyilatkozatot, melyben többek között felszólította Oroszországot is, hogy tartsa tiszteletében a nemzetközi jogot, vonja vissza a Krím ane-xiójáról hozott döntését, és tartózkodjon az országgal szembeni agresszív lépésektől, illetve a minszki megállapodásban foglalt tűzszünet betartására is.

A BRÜSSZELI CSÚCS:

2018. július 11-12.-én Brüsszelben tartották a következő NATO-csúcsot, amit a nemzetközi és a hazai sajtó is a „feszült”, illetve a „megosztó” jelzőkkel illetett. A Szövetség az előző találkozókon felállított stratégiai koncepcióban megfogalmazott hármas-feladatrendszerhez (ennek elemei: a kollektív védelem, a válságkezelés és a kooperatív biztonság) tartották magukat. Valójában ezt a csúcsot Oroszország kérdésének tekintetében, sokkal inkább a 2016-os és 2017-es csúcson előírtak áttekintésére alkalmazták. Hiszen a NATO álláspontja szerint a folyamatosan változó biztonsági környezetben, minden stratégiai irányból érkező fenyegetések ellen kell fellépnie a Szövetségnek.

Ezen veszélyek egy fontos eredete pedig továbbra is Oroszország és annak agresszív külpolitikája. Így meggyőződésem szerint az itt hozott döntések is az orosz nyugati irányú terjeszkedést hivatottak megakadályozni, továbbá a hangsúly kezd eltolódni a tagállamok erejének és összetartásának nyílt kinyilvánításának irányába. Ezt igazolja, hogy két határozatcsomagok hoztak létre, melyek közül a Déli Csomag tartalmaz minden olyan teendőt, amely a biztonság

déli és közel-keleti irányba való kiterjesztéshez szükséges. A Készenléti kezdeményezéssel a keleti irányból (Oroszországi Föderáció) érkező veszélyek elleni NATO Erők készenléte került új alapokra helyezésre. A parancsnoksági rendszer megerősítése, az új harcászati szervek létrehozása és a stratégiai mobilitás kérdésköre is mind azt bizonyítják, hogy a NATO reálisan számol és felkészül arra, ha Oroszország ismét radikális területszerzési tervekbe kezdene, mint ahogyan Ukrajna esetében is tette.

A LONDONI CSÚCS:

2019. december 03-04-én London adott otthont a NATO legújabb csúcserkeztetésének, amelyen a legfontosabb jövőbeli feladatok és célok meghatározása mellett, a Szövetség megalakulásának 70 évfordulójáról is megemlékeztek a tagállamok állam- és kormányfői. A csúcson - annak ellenére, hogy már több mint öt éve volt először hangos a média Oroszország ukrajnai tevékenysége miatt - még mindig vezető szerephez jutott a NATO-orosz kapcsolatok alakulása és az INF Szerződés kérdése is. A megfelelő hozzáállást illetően azonban nem volt egyhangú a vezetők véleménye. Jens Stoltenberg főtitkár a Szövetség álláspontjaként a korábbi csúcsok meggyőződését közvetítette, azaz, hogy a NATO nyitott a stratégiai párbeszédre Oroszországgal, amennyiben annak tevékenysége ezt lehetővé teszi. Továbbá, ha szükséges a tagállamok rendelkeznek megfelelő tervekkel és erővel Lengyelország és a balti államok védelmére. Ennek a kijelentésnek pedig kettős üzenete volt, egyrészt a tagállamok együttműködéséről volt hivatott tanúbizonyságot tenni, másrészt pedig a kollektív védelem megerősítését példázza, hiszen a katonai erő állomásoztatása az ez iránti elkötelezettség legerősebb kifejeződése. Tehát, ha szükséges, a NATO erői készek akár fegyveres intézkedéseket is fogantatosítani az esetleges orosz támadások kivédésére. Többek között ez a megállapítás osztotta meg a tagállamok vezetőinek hozzáállását.

Ezt példázza Recep Tayyip Erdoğan török elnök kijelentése, miszerint Törökország nem fogja támogatni a NATO Lengyelországot és a balti államokat illető védelmi tervét – egy lehetséges orosz támadás esetén – ha országa (kurd) ellenségeit terroristáknak nem nyilvánítják. Egy újabb nézőpontot képviselt az orosz kérdést illetően Emmanuel Macron francia köztársasági elnök, aki úgy nyilat-

kozott, ha a Szövetség stabil Európát akar, ahhoz szükséges a stratégiai párbeszéd folytatása az Oroszországi Föderációval. Ennek alapvető előfeltétele, hogy az orosz-ukrán viszonyt rendezzék.

A 2021 JÚLIUSI BRÜSSZELI CSÚCS:

A 2021. június 14-i brüsszeli NATO-csúcson a NATO-vezetők számos témakörben hoztak döntéseket és kérdések széles skáláját vitatták meg, hogy felkészítsék a NATO-t a ma és a holnap kihívásaira. Mindemellett a tagállamok képviselői megállapodtak a NATO 2030 kulcsfontosságú kilenc napirendi pontjában is, hogy megerősítsék a Szövetséget a következő évtizedben és azon túl.

Elsőként fontosnak tartják a politikai konzultáció mélyítését, valamint a szabályokon alapuló nemzetközi rend fenntartását. Ez utóbbi érdekében, a NATO vezetői megállapodtak abban, hogy megerősítik a NATO kapcsolatait a hasonló gondolkodású partnerekkel és nemzetközi szervezetekkel – köztük az Európai Unióval –, és új kötelezettségvállalásokat alakítanak ki, többek között Ázsiában, Afrikában és Latin-Amerikában. Másodsorban szorosán összefügg egymással az új stratégiai koncepció kidolgozásának igénye, az elrettentés és védelmi képességek megerősítése, a reziliencia növelése és a technológiai előnyök megőrzésének célkitűzései. Harmadsorban a NATO nagy hangsúlyt fektet erőfeszítéseinek fokozására, hogy segítsék partnerei kiképzési módszereit és kapacitásépítését olyan területeken, mint a terrorizmus elleni küzdelem, a stabilizáció, a hibrid támadások elleni küzdelem, a válságkezelés, a békefenntartás és a védelmi reform. Ugyanakkor megjelenik egy kezdeményezés az éghajlatváltozás elleni küzdelem és a megváltozott viszonyokhoz való adaptáció terén is, a NATO éghajlatváltozási és biztonsági cselekvési tervének keretében kész csökkenteni a katonai tevékenységből vagy létesítményekből származó üvegházhatású gázkibocsátásának mennyiségét. Végül pedig az említettek finanszírozásában is elkötelezettek a tagállamok, így további forrásokat határoznak meg annak biztosítására, hogy a Szövetség továbbra is garantálja a kollektív védelmünket és biztonságunkat 2030-ig és azon túl is.

AZ IDEI BRÜSSZELI CSÚCS:

2022.03.24.-én rendkívüli NATO-csúcs összehívására került sor Brüsszelben. Ennek fókuszpontjában Oroszország Ukrajna elleni

agressziója állt, amelyet a nemzetközi szervezet az euro-atlanti biztonságra nézve az elmúlt évtizedek legsúlyosabb fenyegetésének minősítette. A NATO kijelentette a lehető leghatározottabban elítéli Oroszország ukrajnai invázióját, felszólítja Vlagyimir Putyin elnököt felelőtlen és destabilizáló magatartásának haladéktalan leállítására az ENSZ Nemzetközi Bíróság döntésének értelmében. Továbbá felszólította Fehéroroszországot és Kínát, hogy tartózkodjanak az orosz háborús agresszió támogatásától.

Annak eredményeként, hogy a háború új biztonsági környezetet teremtett, a NATO megerősítette a konfliktus multidomain-jellegét és a biztonság 360°-os megközelítésének jegyében a szövetség keleti szárnyát: új, gyorsreagálású, többnemzetiségű harccsoportokat telepít Bulgáriába, Magyarországra, Romániába és Szlovákiába jelentős légi és haditengerészeti eszközökkel együtt. Ugyanakkor amellet, hogy NATO-tagországok egyetértettek el kell kerülni a háború további eszkalációját, Ukrajna határain túlra terjedését és egy Oroszország és a NATO közötti konfliktus kialakulását. A szövetség világossá tette: nem részese a konfliktusnak, és nem szállít fegyvereket Ukrajnába – közölte Jens Stoltenberg NATO-főtitkár. Végül a szövetség kiemelte, Oroszországnak hitelt érdemlő tárgyalásokat kell megkezdeni Ukrajnával konkrét eredmények elérése érdekében, kezdve a fenntartható tűzszünettel és a csapatai teljes kivonásával Ukrajna területéről. Oroszországnak a tűzszünet azonnali végrehajtásával kell megmutatnia, hogy komolyan gondolja a béke megteremtését célzó tárgyalásokat Ukrajnával.

ZÁRÓ GONDOLATOK

A NATO-Oroszország kapcsolat történetében, a 2014-es ukrajnai válság és az azóta tartó időszak -különös tekintettel a 2022.februári eseményekre- ismét egy új szakasz kezdődátumát jelöli. Ezt a változást a felek közötti viszony olyan mértékű romlása jellemezi, amelyre az eddigiek során kevés alkalommal volt precedens.

Az elmúlt nyolc év csúcstalálkozóinak főbb témáit és meghozott döntéseit áttekintve világossá válik, hogy a NATO-orosz kapcsolat, a hosszú eltelt idő ellenére is állandó napirendi pontja volt a találkozóknak. Így alapjaiban véve határozza meg a Szövetség stratégiai lépéseit és Oroszország-politikáját és ez a viszonyváltozás elsősorban annak konzisztens folytatásában manifesztálódik. A NATO folytatja transzformációját egy még veszélyesebb stratégiai-reális felé és a stratégiai irányváltásnak fogja majd alárendelni az új stratégiai koncepciót is Madridban. A dolgozatban leírtak alapján kijelenthető, hogy jelenleg a szervezet preventív, arányos és olyan intézkedések meglépését tűzte ki célul, amelyek nem növelik az eskalációt: nagy hangsúly helyeződik a kollektív védelemre és a -korábbi forward presence helyett- a forward defence koncepciójára.

Összefoglalóan a gyakorlatban látható, hogy a védelem és biztonság megerősítése széleskörűen történik, kezdve az elméleti alapok lehelyezésétől és megújításától (a politikai konzultáció NATO hármassfeladatrendszerbe való beemelése, készenléti tervek kidolgozása az ezek szükséges NATO-s eszközök, képességek megjelölése stb.) a tényleges csapatmozgósításig (új magyar, szlovák, bolgár és román zászlóalj-harccsoportok létrehozása) a keleti szárny erőinek megerősítése.

BIBLIOGRÁFIA

"Intermarium in the 21st Century. A New Path for Europe?" by Nick Cohen <https://europe.columbia.edu/news/intermarium-21st-century-new-path-europe-nick-cohen> (Letöltés ideje: 2022.04.03.)

A part of the NATO treaty could turn Russia's invasion of Ukraine into a wider war (Forrás: <https://www.npr.org/2022/02/26/1082964072/russia-ukraine-nato-article-5?t=1649665940953>)

A sztálini időket idézi Putyin kijelentése a második világháborúról a lengyelek szerint, <https://www.maszol.ro/index.php/kulfold/120343-a-sztalini-id-ket-idezi-putyin-kijelentese-a-masodik-vilaghaborurol-a-lengyelek-szerint> (Letöltés ideje: 2022.04.06.)

Aggódik a NATO főtitkár az oroszok kilépése miatt (Forrás: https://index.hu/kulfold/2019/07/15/aggodik_a_natofotitkar_az_oroszok_kilepese_miat)

Bartha, Dániel – Rada, Péter (2014): The Role of the Visegrád Countries in the transatlantic future. *Biztpol Affairs*, (2) 1, pp. 14-21

Brussels Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11-12 July 2018, (Forrás: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm)

Foreign Affairs: Beyond Boris Yeltsin, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1994-01-01/beyond-boris-yeltsin> (Letöltés ideje: 2022.04.02.)

Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France (Forrás: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25468.htm)

HAISZKY Edina Julianna: Az orosz hibrid hadviselés tömegkommunikációs vonulata Ukrajnában (Tudományos Diákköri Dolgozat) 2019, p. 19.

KADRILJ Liik & MERLE Maigre: NATO-Russia dialogue and the future of the NATO-Russia Council, https://www.ecfr.eu/article/commentary_nato_russia_dialogue_and_the_future_of_the_nato_russia_council

Keletre tolt jelenlet – a varsói NATO-csúcs összefoglalója (Forrás: <https://biztonsagpolitika.hu/egyeb/keletre-tolt-jelenlet-a-varsoi-nato-csucs-osszefoglaloja>)

London Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in London 3-4 December 2019, (Forrás: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm)

LUNN, Simon: Policy Brief: The NATO–Russia Council: Its Role and Prospects, https://www.europeanleadershipnetwork.org/wp-content/uploads/2017/10/The-NATO-Russia-Council-Its-Role-and-Prospects_Simon-Lunn_November-2013.pdf (Letöltés ideje: 2022.03.14.)

Macron szerint az EU hibát követel azzal, hogy elzárkózik Oroszország elől, (Forrás: <https://korkep.sk/cikkek/kulgyek/2020/02/04/macron-szerint-az-eu-hibat-kovetel-azzal-hogy-elzarkozik-oroszorszag-elol>)

NATO to set up units in Slovakia, Romania, Bulgaria, Hungary -Biden (Forrás: <https://www.reuters.com/world/nato-set-up-units-slovakia-romania-bulgaria-hungary-biden-2022-03-24/>)

NATO-Russia relations (Forrás: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/2/pdf/220214-factsheet_NATO-Russia_Relations_e.pdf)

NATO-Russia Relations: The Background https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/4/pdf/2003-NATO-Russia_en.pdf (Letöltés ideje: 2022.04.08.)

NATO-Russia Relations: The Background, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_04/20180426_1805-NATO-Russia_en.pdf (Letöltés ideje: 2022.03.14.)

NATO's response to Russia's invasion of Ukraine (Forrás: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_192648.htm)

Official Website of NATO: Basic Points, <https://www.nato.int/nato-welcome/index.html> (Letöltés ideje: 2022.03.29.)

RÁCZ, András: Az Orosz Föderáció új katonai doktrínája, NEMZET ÉS BIZTONSÁG, Budapest, 2010.március, p. 92-94. (Letöltés ideje: 2022.03.14.)

Rada, Péter – Rada Csaba (2008): The Security Aspects of Turkey's European Integration. Foreign Policy Review, (5) 2, pp. 18-36

Rada, Péter – Stepper, Péter (2019): The Hungarian Perspective on NATO. In: Baranyi, Tamás – Stepper, Péter (eds.), NATO in the 21st Century - A Central European Perspective. Budapest: Antall József Tudásközpont, pp. 172-194

Rada, Péter (2009): The Rubik's Cube of Democracy. Pakistan Journal of International Relations, (2) 1, pp 81-114

Rada, Péter (2018): The V4-US Relation and the American Foreign Policy towards Central and Eastern Europe. In: Stepper, Péter (ed.). Central Europe and the Visegrad Cooperation : Historical and Policy Perspectives. Budapest: Antall József Tudásközpont, pp. 298-309

Relations with the European Union (Forrás: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49217.htm)

SIPOSNÉ dr. Kecskeméthy Klára: Partnerség a Békéért, In: NATO Partnerség, Nemzeti Közszerkeleti Egyetem, Budapest, 2014. p. 21-58.

Statement by NATO Head of State and Government (Forrás: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_193719.htm)

Statement by the North Atlantic Council on Russia's attack on Ukraine (https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_192404.htm?utm_source=twitter&utm_medium=smc&utm_id=220224%2Bukraine%2Bnac%2Bstatement)

SZENES Zoltán: A NATO ÚJ POLITIKÁJA: STABILITÁS KIVETÍTÉSE A DÉLI RÉGIÓBA, Hadtudományi Szemle, 2019/2. 6-26. oldal

Szenes Zoltán: Előre a múltba? A NATO Wales után. Külügyi Szemle, XIII:évf., 2014/3., p. 3-26.

SZENES Zoltán: Transzatlanti „Super Bowl”. Hadtudomány, 2018/3-4., 43-65. oldal

Tálas Péter: A varsói NATO-csúcs legfontosabb döntéseiről, Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések, 2016.

TÁLAS Péter: Trump és a brüsszeli NATO-csúcs, Nemzet és Biztonság 2018/3. szám, p. 1-2.

Tarrósy István – Rada Péter (2013): ‘Chimerican’ Interests, Africa Policies and Changing US–China Relations. Biztpol Affairs, (1) 1, pp. 11-28

The Growing Fear of a Wider War Between Russia and the West (Forrás: <https://www.newyorker.com/news/daily-comment/the-growing-fear-of-a-wider-war-between-russia-and-the-west>)

Turkey stalls NATO's Russia defense plans for eastern Europe over Syria, (Forrás: <https://www.dw.com/en/turkey-stalls-natos-russia-defense-plans-for-eastern-europe-over-syria/a-51434794>)

Valasek, Thomas et al. (2013): Missiles and misgivings: the US and Central Europe's security. CEPI Policy Briefs: 2013, pp. 1-5

Warsaw Summit Communiqué, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm

Why NATO has become a Flash Point with Russia in Ukraine (Forrás: <https://www.cfr.org/background/why-nato-has-become-flash-point-russia-ukraine>)

ESSZÉ

A NATO ÉS A KATONAI MAGÁNVÁLLALATOK KAPCSOLATA

Hostyánszky Rozina

ABSZTRAKT

Az elmúlt három évtized folyamán a katonai magánvállalatok a védelem- és biztonságpolitika területén egyre jelentősebb szereplőkké váltak. A vállalatok stratégiai, taktikai és technológiai tanácsadást, képzési szakértelmet, logisztikai és támogató szolgáltatásokat, valamint alapvető katonai harci funkciókat kínálnak kormányok, transznacionális vállalatok, nemzetközi szervezetek, nem kormányzati szervezetek, segélyszervezetek és más nem állami szereplők számára.

Kulcsszavak: NATO, biztonság, katonai magánvállalatok

BEVEZETÉS

Az elmúlt három évtized folyamán a katonai magánvállalatok a védelem- és biztonságpolitika területén egyre jelentősebb szereplőkké váltak. A vállalatok stratégiai, taktikai és technológiai tanácsadást, képzési szakértelmet, logisztikai és támogató szolgáltatásokat, valamint alapvető katonai harci funkciókat kínálnak kormányok, transznacionális vállalatok, nemzetközi szervezetek, nem kormányzati szervezetek, segélyszervezetek és más nem állami szereplők számára.¹ Az Oldrich Bures és Helena Carrapico szerző páros egy 2016-os tanulmányban² azt írta: „a magánszektor olyan szilárdan beágyazódott a harci, megszállási és békefenntartási feladatokba, hogy a jelenség talán elérte azt a pontot, ahonnan nincs visszaút. Más szóval, a sokat idézett weberi meghatározás, miszerint a vesztfáliai állam az egyetlen olyan emberi közösség, amely (sikeresen) igényt tart a fizikai erőszak törvényes alkalmazásának monopóliumára egy adott területen belül, már nem tükrözi számos kortárs fegyveres konfliktus valóságát.”³ Az idézett rész felvetette probléma, miszerint már nem csak a nemzetállamok birtokolják a fegyveres erő feletti uralmat, hanem ez a kontroll túlmutat az országhatárokon és magánkézben összpontosul, számos kérdést vet fel a jelenlegi nemzetközi rendszer jövőbeli működésével kapcsolatban. A jelenségre a szakirodalomban hivatkoznak, mint a béke, a biztonság és az erőszak privatizációjára is, ami jól példázza a téma megközelíthetőségének és a vállalatok megítélésének sokoldalú lehetőségét.

A dolgozatban arra keresem a választ, hogy a NATO, mint szervezet rendelkezik-e egységes állásfoglalással a katonai magánvállalatokat illetően, ha nem, milyen különbségek fedezhetőek fel a tagállamok hozzáállása között. Ennek alátámasztására két eltérő berendezkedésű, katonai gondolkodású, földrajzi elhelyezkedésű és történelmű tagállamot vizsgállok meg, az Egyesült Államokat és Norvégiát. A közös álláspont – vagy annak hiánya –, illetve az esettanulmányok mellett röviden áttekintem a nemzetközi jogi szabályozást, amely keretet adhat a NATO szempontrendszeréhez is. A

¹ Thomas Jäger – Gerhard Kümmel (2007) *Private Military and Security Companies*, Wiesbaden, GWV Fachverlage GmbH

² O. Bures, H. Carrapico (2017) *Private security beyond private military and security companies: exploring diversity within private-public collaborations and its consequences for security governance*. In: *Crime Law Soc Change* 67: 229–243.o.

³ O. Bures, H. Carrapico (2017): i.m. 231.o

téma pontos megértéséhez, a dolgot rövid fogalmi áttekintéssel kezdem és a végén, pedig a feltett kérdés megválaszolását is tartalmazó összefoglalással zárom.

FOGALMI ÁTTEKINTÉS

KATONAI MAGÁNVÁLLALATOK ÉS ALKALMAZOTTJAIK

A katonai magánvállalat angolul Private Military Company, ennek a rövidítése a PMC, amely a magyar és a nemzetközi szakirodalomban is elterjedt, így én is szinonimaként használom az elemzésben. Gyakran találkozhatunk a témához kapcsolódó írásokban a PSC és a PMSC mozaikszavakkal is, előbbi a Private Security Company-t, vagyis a biztonsági magánvállalatot takarja, utóbbi pedig a katonai és biztonsági magánvállalatok együttes használatát fejezi ki. A másik kulcsfontosságú fogalom, amelyet tisztázni szeretnék a kontraktor kifejezés. A PMSC-k szerződéses alkalmazottjait hívják így, az angol 'contract' vagyis szerződés szóból eredeztetve. Mivel nem katonákról, azonban nem is teljes mértékig civilekről van szó, hiszen fegyvert hordanak és sok esetben a hadszíntéren dolgoznak, így, a kontraktor megnevezés segít áthidalni a fogalmi félreértéseket. A kifejezés általánosan olyan professzionális munkaerőt jelöl, aki szerződés alapján, meghatározott ideig valamilyen szolgáltatást nyújt egy vállalatnak, így nem csak a PMC-k vonatkozásában használatos.

A médiában és a köznyelvben rendkívül elterjedt a magánvállalatok dolgozóit zsoldosoknak nevezni. Könyvekben, tanulmányokban és folyóirat cikkekben is sokszor felbukkan, bár a nemzetközi jog erre vonatkozó dokumentumai szerint ez erősen vitatható. Nincs egységes konszenzus erről a nemzetközi szakirodalomban, én azonban a jogszabályok értelmében nem tekintem a PMC-k alkalmazottjait zsoldosoknak. Ennek alátámasztására tisztázom, kik is számítanak a 21. században zsoldosnak.

Az 1949-es Genfi Egyezmények, illetve azok 1977-es Első Kiegészítése⁴ nyomán kijelenthető, hogy zsoldos, akit kifejezetten fegyveres összeütközésben való részvételre toboroztak, ezekben részt is vesz, még hozzá egyéni haszonszerzés céljából - olyan anyagi ellenszolgáltatásért, amely lényegesen meghaladja az érintett fél fegyveres erőinél szolgáló hasonló rangú és feladattal megbízott harcosokét. Az összeütközésben résztvevő államoknak nem állampolgára, azok reguláris fegyveres erőinek nem tagja és más, az összeütközés szempontjából semleges harmadik államnak sem hivatásos állományú tagja. Ahhoz, hogy egy személyt zsoldosnak lehessen nevezni mind a hat kritériumnak együttesen kell fennállnia az egyezmény szerint. Ami a – legálisan működő - kontraktoroknál a legtöbb esetben nem lehetséges. A PMC alkalmazottjait tehát jogi alapon nem tekintem zsoldosnak, viszont katonának vagy civilnek is nehezen lehetne őket aposztrofálni. Bertalan Dávid álláspontjára támaszkodva – jogi szabályozás hiányában ez szubjektív meghatározás – az elemzésben a kontraktorok fegyveres civileknek tekintendők, mivel alapesetben fegyverrel a saját, munkatársaik, általuk védett személyek, vagyontárgyak védelme érdekében vannak felszerelve és nem a fegyveres összeütközésben való részvétel céljából.⁵

A KATONAI MAGÁNVÁLLALATOK KIALAKULÁSA, ELTERJEDÉSE

A katonai műveletekben betöltött egyre markánsabb szerepükkel, a kiszervezett feladatok skálája is arányosan nőtt az elmúlt három évtizedben. Ma már a támadó műveletek mellett, „étkeztetést, a logisztikát, az adminisztrációt, a kiképzést, a hírszerzést, a repülést, a közeli személyi védelmet, a kulcsponthoz - és a konvojok védelmét is sok esetben a PMC-k látják el.”⁶ Ennek az okai a 20.

⁴1989. évi 20. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. és II. kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről, 47. cikk,

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98900020.TVR&searchUrl=/gyorske-reso%3Fkeyword%3D1949%2520genf>

⁵ Bertalan Dávid ogy. alezredes (2017) A biztonsági szektor speciális vonásai, Felderítő Szemle, XVI.évf, 3-4.sz, <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2017-3-4.pdf>

⁶ Ian Wing (2010) Private Military Companies and Military Operations, Land Warfare Studies Centre, <https://researchcentre.army.gov.au/library/land-warfare-studies-centre/private-military-companies-and-military-operations>

század végére vezethetőek vissza. A magán katonai szolgáltatások ugyan nem új keletűek, a történelem egészen korai szakaszaiban már találkozhatunk velünk. Azonban a katonai magánvállalatok mai formája leginkább a hidegháború végével kezd elterjedni, a 20. század végére már egy kialakult iparágat alkot. Ezt a folyamatot a bipoláris berendezkedés felbomlásával járó társadalmi, politikai és gazdasági feltételek átalakulása, többek között a privatizáció és a globalizáció alakította.⁷

A hidegháború végével a folyamatos katonai fenyegetés is eltűnt. A katonai költségvetéseket világszerte csökkentették, a külföldön állomásozó állandó csapatokat hazahívták és így a hadseregeknél nagymértékű létszám leépítés kezdődött. Az akkori amerikai és brit vezetés gazdasági logikája szerint a közszolgáltatások és a kormányzati funkciók nagy részét privatizálták, ideértve az energia-termeléssel, közlekedéssel foglalkozó vállalatokat, börtönöket, javítóintézeteket. Az 1990-es évek második felében a közrendészeti kiadásokat 73%-kal haladta meg a magánkézben lévő biztonsági feladatokra fordított összeg az USA-ban. Egy konkrét példa: a biztonsági őrök és a rendőrök aránya 3:1,6 körül volt.⁸

A fegyverek, harci járművek és más katonai eszközök óriási számban jelentek meg a piacon, mivel feleslegessé váltak és a legtöbb állam így próbált plusz bevételre szert tenni. A szakképzett katonai munkaerő és a felszerelés, vagyis a technológia és a szakértelem egyidejű megjelenése a piacon determinálta a PMC-k létrejöttét. Ezzel együtt azon feladatokat, amelyek szükségesek voltak, viszont hivatásos katonán kívül más is el tudta látni, „kiszervezték” a hivatásos hadseregen kívülre, hiszen költséghatékonyabb volt.⁹ Az eddigiekből látszik, hogy a piac, ahol az államok és a PMC-k találkoznak endogén módon alakult ki a 20. század második felében. A közigazgatási struktúrák alakulása, a multinacionális vállalatok megjelenése, a legitim privatizáció és a hagyományos katonai erő bevetésével szembeni politikai és társadalmi ellenállás együttesen teremtette meg a katonai magánvállalatok útját.¹⁰

⁷ Joel AC Baum (2009) *Outsourcing War: The Evolution of the Private Military Industry after the Cold War*, 2009. február 20, https://www.chaire-eppp.org/files_chaire/10_14_2009_TCE_paper.pdf

⁸ Kevin Lanigan, *Legal Regulation of PMSCs in the United States: The Gap between Law and Practice*, <http://www.privatesecurityregulation.net/files/Microsoft%20Word%20-%20PMSC%20Article,%20US,%20Kevin%20Lanigan,%20Final.pdf>

⁹ Bertalan Dávid *ogy. alezredes* (2017) i.m.

¹⁰ Joel AC Baum (2009) i.m.

A NATO HOZZÁÁLLÁSA A PMC-KHEZ

Átfogó megközelítés mellett – hibrid háború ellen. Az „átfogó megközelítés”, vagyis az állami és nem állami, polgári és katonai együttműködés a NATO egyik eszköze a hibrid fenyegetések megfékezésére. Hiszen a nem hagyományos eszközökkel vívott támadásra hasonlóan rugalmasan kell reagálni a siker érdekében. Ebben szükségszerűen szerepet kellene kapnia a katonai és biztonsági magánvállalatoknak is, hiszen a hibrid fenyegetések széles skálájára való reagálás során a PMSC-k tökéletes átmeneti elemet jelentenek a civilek és a katonák között.¹¹

Azonban, a tagállamokon belül rendkívül nagy szórás tapasztalható a katonai magánvállalatok intézményesítése tekintetében. Van ahol tiltott – pl. Magyarország, ahol csak a biztonsági magánvállalatok működése legális -, van ahol szigorú szabályok szerint és pusztán hatékonysági szempontból szervezik ki a feladatokat és vannak olyan tagállamok is, ahol több évtizedes múltja van a PMC-knek és a politika–magánszektor közötti függésben sokszor az állam marad alul. Ezek az eltérő privatizációs minták kifejezetten negatívan hatnak a belső kohézióra a NATO szervezetében. Azonban ennek az ellentétnek a feloldásához, a katonai erő alkalmazásának legfőbb céljaiban és eszközeiben kellene egyetértésre jutnia a tagországoknak, amely tekintve, hogy a demokrácia előmozdításának és megtartásának módjáról milyen különböző álláspontok gyökereznek – nehezen elképzelhető.¹²

Ez az ellentmondás figyelhető meg – a szervezeti szükség és a tagállami különbségek – Eugenio Cusumano elemző és Jamie Shea volt NATO főtitkárhelyettes nyilatkozataiban is. Míg előbbi a tagállamok eltérő magánszektorra való támaszkodását elemezte, rámutatva, hogy ennek gyökerei számos különböző tényezőhöz kapcsolódnak, amelyek a műveleti szükségletektől kezdve a döntésho-

¹¹ Christopher Spearin (2018): NATO, Russia and Private Military and Security Companies, Taylor and Francis Online, 2018.08.08, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03071847.2018.1494676>

¹²Christian Kjelstrup (2011) NATO and Private Military Contractors, University of Oslo, 2011.05.23, https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/13142/Kjelstrupx2011x_Master.pdf?sequence=1

zók politikai ideológiáján át a katonai szervezetek eltérő kultúrájáig és érdekeiig terjednek¹³, addig a másik kifejtette: a NATO biztos benne, hogy a magánvállalkozók szilárdan beágyazódnak majd a védelmi minisztériumok, valamint a fegyveres erők és a biztonsági ügynökségek minden szintjére.¹⁴

Fontos megemlíteni, hogy a PMC-ket illető konszenzus ellenére, az afganisztáni NATO műveletben óriási számban vettek részt kontraktorok. Olyan feladatokra lettek szerződötve, mint az előre-tolt bázisok őrzése, és a NATO mobil logisztikájának nagy részét, beleértve az üzemanyag-szállítást is, PMSC-k védték.¹⁵

AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK

A PMC-k használata, mint a külpolitika eszközei az USA-ban, arra az időre tehető, mikor az államok közötti konfliktusok ugyan csökkentek, azonban a hidegháborús pártfogás vagy irányítás nélkül maradt törékeny államokban az országon belüli konfliktusok száma megugrott. A fejlett államoknak, azon belül is a Nyugatnak kihívást okozott, hogy miként reagáljanak a fejlődő és újonnan függetlenné vált országokban dúló polgárháborúkra. A katonai magánvállalatok kihasználva a lehetőséget közvetlen szerződéssel vagy a küldő országgal kötött megegyezés útján dolgoztak a térségben. A nyugati országoknak, akik a volt gyarmati területekről beérkező nyersanyag áramlását és saját kereskedelmi érdekeiket védték, a PMC-k szerződötése egy rendkívül jövedelmező rendszer volt. Hiszen úgy tudták a stabilitást előteremteni, hogy nem kellett saját reguláris erőiket bevetni ezeken a területeken, amelyek magas költséggel jártak volna és a társadalom részéről sem lett volna nagy a támogatottsága, mivel nemzeti érdekeiket közvetlenül nem fenyegették a konfliktusok. Továbbá, a fejlett országok kormányai – mivel saját csapataikat nem vezényelték ki – kikerülték a nemzeti és a nemzetközi megállapodások korlátozásait a haderő bevetésével kapcsolatban.

¹³ Eugenio Cusumano, 'Resilience for Hire? NATO Contractor Support in Afghanistan Examined', in Eugenio Cusumano and Marian Corbe (eds), *A Civil-Military Response to Hybrid Threats*, p. 104.

¹⁴ Christopher Spearin (2018), i.m.

¹⁵ Christopher Spearin (2018), i.m.

A 20. század végére az amerikai külpolitikának, nem csak alapvető eszköze lett a PMC-k szerződtetése fejlődő államok katonai képességeinek fejlesztésére, illetve saját érdekeik miatt azok stabilitásának megteremtésére, de a katonai berendezkedés logikája is megfordult: már nem a magánvállalatok függtek a fejlett országok pénzügyi, humán és kapcsolatokat jelentő tőkéjétől, hanem a nyugati szuverén országok váltak függővé a katonai magánvállalatoktól. A 21. század legelején bekövetkezett terrorcselekmény, amely az amerikai biztonságpolitikát és külpolitikát determinálta a következő évtizedre, az USA kormányzatának dolgozó PMC-k fontosságát és kölcsönös függőségüket is tovább emelte. Ennek következtében megnőtt belföldön a biztonsági szakemberek iránti kereslet, ami egyre több biztonsági magánvállalkozás megszületését generálta.¹⁶ Ezzel párhuzamosan, a társadalmi megítélésük is pozitív irányba haladt, hiszen 9/11 után a biztonság iránti igény az emberekben megnövekedett. Irakban a PMC-kre már erőteljes közfigyelem is hárult, nem véletlen, hiszen kiemelkedő szerepük volt a háború alatt és után, az újjáépítésben is. Számszerűsítve, az összes az amerikai kormány iraki misszióját támogató katonai és biztonsági magánvállalat személyzetének becsült száma meghaladja a 180 000-et, míg az Egyesült Államok teljes katonai személyzetének száma a 2007-2008-as "haderőemelkedés" csúcspontján volt 168 000 fő.¹⁷ A kiszervezett feladatok száma is megnőtt, a korábbi háborúkhöz képest.

Összegezve, a PMC-k olyan professzionális és specializált tudást halmoztak fel, amelyre az amerikai hadseregnek a gördülékeny munkamenethez, a költségek optimalizálásához és a hagyományos erők számára túl veszélyes küldetések végrehajtásához, megkérdőjelezhetetlenül szüksége van. Azonban, a külpolitikai és katonai igényeken túl, rengeteg problémát vet fel ez a téma, például a jogi szabályozás területén. Az elmúlt években, a PMC-k fokozódó elterjedését próbálták párhuzamosan leképezni a jogi rendszerekben, leginkább kevés sikerrel. A katonai jogosítványokkal rendelkező magánvállalatok szabályozása a mai napig hézagosnak mondható, mind a nemzeti, mind a nemzetközi jogban. Az amerikaiak esetében 2007 egy fordulópontot jelent, abban az évben ugrásszerűen

¹⁶ Benicsák Péter (2011) Katonai magánvállalatok áttekintése, *Hadtudomány*, 2011/3, https://www.mhht.eu/hadtudomany/2011/3/HT_2011_3_13.pdf Letöltés ideje: 2021.11.29

¹⁷ Kevin Lanigan, i.m.

nőttek meg a témával foglalkozó jogszabálytervezetek, egyre nagyobb társadalmi és politikai igény mutatkozott a PMC-k minden szempontból való leszabályozására. Történtek ugyan változások – van, ami végbe ment, van, amely azóta is húzódik és még nem született végleges döntés – a kép egészét nézve, a joghézagok problémája még mindig fennáll. A PMSC-k működése, mint vállalatok általában engedélyezett az USA-ban, nyilvántartásba vétel és szabályozás útján, de nincs átfogó szövetségi szintű jogi rendszer az alapvető tevékenységük koordinálására, a beszerzés, felügyelet és elszámoltathatóság tekintetében.¹⁸

NORVÉGIA

A köz-magán társulás a norvég politikában is megjelenik, egyre erősebb színezetet kapva. A norvég nyelvű rövidítése OPP (Offentlig Privat Partnerskap, továbbiakban: OPP) és nagyon hasonlít a brit rendszerben létrejött Private Finance Initiative (továbbiakban: PFI) program részeként megalakult PPP-re. „A PFI keretében magántókkét hívnak meg pályázni brit katonai létesítmények beszerzésére, építésére és karbantartására, amelyeket aztán a brit hadügyminisztérium cserébe megvásárol vagy bérel a PMC-től.”¹⁹ A különbség abban áll, hogy míg a brit modell ideológia alapú, a norvég a hadsereg modernizációjának egyik központi eleme. Az OPP három részből áll, az első a privatizáció, a második a partneri együttműködés, míg a harmadik a köz-magán együttműködés. Abban az esetben, ha az első forma valósul meg, a hivatásos hadsereg egyes funkciói kerülnek kiszervezésre, „privatizálásra”, vagyis a felbérelt PMC-k látják el a feladatot a reguláris haderő helyett. A partneri együttműködés keretei között a norvég védelmi minisztérium köt szerződést magánkézben lévő vállalatokkal, egyes feladatok ellátására és ebben a felállásban a minisztérium felel a projekt teljes finanszírozásáért. Ezzel szemben, a köz-magán együttműködésben a magánvállalat a fő teherviselő és ezért cserébe a védelmi minisztérium megvásárolja vagy bérli a magánszektor által nyújtott szolgáltatást, felállított létesítményt. Azonban – szemben az amerikai berendezkedéssel – Norvégia óvakodik a magánvállalattól való függőség kialakulásától, így a harmadik forma „igénybevétele csak akkor jöhet szóba, ha a magánszektor alacsonyabb

¹⁸ Kevin Lanigan, i.m.

¹⁹ Christian Kjelstrup (2011), i.m.

áron tudja biztosítani az adott szolgáltatást, mint amennyire a norvég védelmi minisztérium saját erőből képes lenne.”²⁰ Továbbá, szintén eltérő az előző fejezetben bemutatott modelltől, hogy a norvégok szigorúan tiltják a hadsereg kizárólagos területének tekintik a harci szolgáltatások nyújtását. Azonban, a politikai és társadalmi támogatottsága a kiszervezésnek kifejezetten magas, mivel a katonai területre fordított összeg általánosan nincsen egyensúlyban az elérni kívánt célokkal, így a szakértők nagy része kikopott, ennek következtében a PMC-k töltik be a szakmai kompetencia hiányzó részét. A hadsereg kiképzését nagy számú katonai magánvállalatok alkotta bázis látja el, vagyis összegezve: nem a politikai kezdeményezésű privatizáció, hanem az erőforráshiány áll a norvégok egyre növekvő PMC-kre való támaszkodásának hátterében.²¹

NEMZETKÖZI JOG

A katonai magánvállalatok mozgásterének nemzeti szintű jogi szabályozása eltérő és erősen hézagos. Megoszlanak a vélemények, hogy állami vagy nemzetközi szinten lenne hatásosabb a PMC-k szabályozása, de abban a kérdésben konszenzus van, hogy egy átfogó, alapos és kötelező erejű nemzetközi jogi dokumentumra szükség lenne. A szerződéskötés útján létrejött felhatalmazás lehetővé teszi a magánkézben lévő katonai cégeknek, hogy önállóan cselekedjenek, „azonban a tevékenységük szabályozásához szükséges dokumentumok hiányoznak, ami rendkívül negatív következményekkel jár.”²² Ez a jogi deficit leginkább a következő kérdésekkel kapcsolatban merül fel: A PMC-k, mint vállalatok és azok dolgozói felelősségre vonhatóak-e, ha igen, hogyan? Ha jogilag nem zsoldosok a kontraktorok, akkor milyen státuszba tartoznak? Milyen feladatokat lehet kiszervezni a reguláris haderőből és azokat hogyan lehet ellenőrizni? A felelősség a tevékenységükkel kapcsolatban a szerződő félé, a területi államé, a magánvállalaté vagy a kontraktoroké?

Egyelőre a fegyveres kontraktorok nemzetközi humanitárius jogi státusza egy szürke zónába esik, amely a politikai akarat hiányá-

²⁰ Christian Kjelstrup (2011), i.m.

²¹ Christian Kjelstrup (2011), i.m.

²² A.V. Manoilo, A. Ya. Zaytsev (2020) International Legal Status of Private Military Companies, *Her. Russ. Acad. Sci.* 90, 49–55, <https://link.springer.com/article/10.1134/S1019331620010098> Letöltés ideje: 2022. március 29.

ban valószínűleg a közeljövőben nem fog megváltozni. Ennek fényében korlátozott intézkedésekre van lehetőség az iparággal kapcsolatban felmerült kérdések tisztázására.²³ Az egységes jogi szabályozás kivívása, nem csak az államok és a nemzetközi rend szempontjából lenne fontos, hanem az olyan szervezetek miatt is, mint a NATO. A tagállamok közötti konszenzust könnyebben ellehetne érni a nemzetközi jog iránytűjével és vita nélkül lehetne kihasználni a katonai magánvállalatok jelentette költséghatékonyságot, szakmai kompetenciát, erőforrás utánpótlást. Továbbá, a társadalom sem alkotna róluk ilyen negatív képet és ez sem jelente visszahúzó tényezőt az alkalmazásukat illetően.

Jelenleg azonban a nemzetközi jog nem rendelkezik egységes jogi szabályozással a PMC-eket illetően. Jogállásukat eseti alapon határozza meg a nemzetközi jog, az ellátott feladatuk és annak körülményei után. Ennek értelmében, ha nem látnak el harci feladatot és nem tagozódnak be egyik fél fegyveres erőibe sem, civilnek minősülnek, így nem lehetnek célpontok és védelemben kell részesülniük a támadással szemben. Azonban abban az esetben, hogy tevékenységével ennek ellentmond a kontraktor, elveszíti a védelemhez való jogosultságát, a hadifogoly státuszát és bíróság elé állítható az ellenségeskedésben való jogtalan részvétel miatt.²⁴ Összefoglalva, addig számítanak bele a civilek kategóriájába, amíg nem avatkoznak bele a konfliktusba. Ezzel szemben harcolhatnak, ha a konfliktus idejére betagozódnak az egyik fél fegyveres erőibe, vagy önkéntes egységekbe, viszont „e csoportok élén az alárendeltjeikért felelős személyeknek kell állniuk, azonosító jelekkel kell rendelkezniük, fegyvert kell viselniük, és be kell tartaniuk a harci szabályokat.”²⁵ Ezek a kategóriák a jog világában elválaszthatónak tűnnek, azonban a gyakorlatban, egyenként és eseti alapon nincs általánosan lehetőség a helyzet kielemezésére. Továbbá, ha a kontraktor beavatkozik a konfliktusba, az nem tisztázott, hogy az az ő személyes felelőssége, a vállalaté vagy a szerződő államé. Egyes szakértők szerint, ha a PMC-k személyzete jogsértést követ el, "a

²³ War, Profits, and the Vacuum of Law: Privatized Military Firms and International Law P.W. SINGER, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/singer20040122.pdf>

²⁴ ICRC (2013) International humanitarian law and private military/security companies, International Committee of The Red Cross, 2013. december 10, <https://www.icrc.org/en/document/ihl-and-private-military-security-companies-faq>

²⁵ A.V. Manoilo, A. Ya. Zaytsev (2020) i.m.

vállalat mellett maga az állam is felelős, amely felbérelte ezt a vállalatot".²⁶ Ennek ellentmond az a lehetősége az államnak, amivel kihúzhatja magát a felelősségvállalás alól, mivel a PMC-k megjelenése a konfliktusban két vállalat között kötött szerződés alapján történik. Így az állam ebben az esetben mondhatja, hogy nem avatkozhat bele magánvállalatok belső ügyeibe.²⁷

Svájc és a Nemzetközi Vöröskereszt kezdeményezésére, 17 állam aláírásával született meg 2008-ban a Montreux-i dokumentum. Nemzetközi jogilag nem kötelező erejű szerződés, azonban a résztvevő államok nagy része a PMC-ket szerződtető és befogadó országok közül került ki, köztük volt az Egyesült Államok, Kína és Ukrajna is.²⁸ A kétéves munkafolyamat során konzultáltak az államokkal, a civil társadalommal és a PMSC-ekkel egyaránt. A dokumentum célja a nemzetközi humanitárius jog és az emberi jogok tiszteletben tartásának előmozdítása a magánbiztonság területén és ajánlások útján segíteni az államokat az átfogó nemzeti intézkedések meghozatalában. Olyan kulcsfontosságú kérdésekkel foglalkozik, mint a kontraktorok státusza, elszámoltathatósága és az állami felügyelet a PMC-k felett.

Svájc 2000-ben kezdeményezte a fegyveres erők demokratikus ellenőrzésével foglalkozó genfi központ (Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces – DCAF) felállítását, amelynek munkájában több mint 60 ország vesz részt. Tevékenységének fő iránya a „biztonsági szektor irányítására és ellenőrzésére összpontosít, különös tekintettel az állam és a magánszektor közötti kölcsönhatásra.”²⁹

Megalapítása után 10 évvel, ez a szervezet támogatta katonai és biztonsági magánvállalatok nemzetközi magatartási kódexének kidolgozását. A dokumentum konkrét normákat tartalmaz a kontraktorok viselkedésére és a PMSC-ekkel való szerződéskötésre vonatkozóan. Ez sem kötelező erejű dokumentum, azonban alapot nyújthat a közösen meghatározott elvek gyakorlatba való átültetéséhez.³⁰

²⁶ A.V. Manoilo, A. Ya. Zaytsev (2020) i.m.

²⁷ A.V. Manoilo, A. Ya. Zaytsev (2020) i.m.

²⁸ Zsebe Zsolt (2014) A katonai magánvállalatok szabályozása a nemzetközi jogban, *Biztonságpolitika*, 2014.05.19, <https://biztonsagpolitika.hu/egyeb/a-katonai-maganvallalatok-szabalyozasa-a-nemzetkozi-jogban>

²⁹ A.V. Manoilo, A. Ya. Zaytsev (2020) i.m.

³⁰ A.V. Manoilo, A. Ya. Zaytsev (2020) i.m.

ÖSSZEFOGLALÁS

Ugyan a hidegháború végével kialakult változás generálta a PMC-k megjelenését, nem időszakos folyamatról van szó és nem fog eltűnni a nemzetközi rendszer változásával. Jelenleg a magánkézben lévő biztonsági szereplőket szeretnék a nemzetközi rendszer alakítói a kialakult rendhez igazítani, pedig a rendszert kellene a PMC-k szerkezetéhez adaptálni, ugyanis nem fognak eltűnni, nem fognak a nemzeti érdekek mögé betagozódni, a jelenlegi működésük kifizetődő és a jövőben a szerepük csak növekedni fog. Ma a magánvállalatok az államok előtt járnak egy lépéssel, és ha valóban változást szeretnék elérni és egy átláthatóbb, szabályozott működésű privát biztonsági piacot létrehozni, nekünk kell kiaknázni a vállalatokban rejlő potenciált és nem hagyni, hogy ők használják ki az államok gyengeségeit. Érdekes gondolat, hogy ha a bipoláris világrend, a Szovjetunió megszűnése okozta katonai létszámcsökkentések hívták életre a privát biztonsági piacot, akkor a jelenlegi orosz erőszakra reagáló fegyverkező Európa, milyen hatással lesz a katonai magánvállalatokra. Elképzelhetőnek tartom, hogy az európai piacra is betörhetnek a PMC-k és akár a NATO tagállamok közötti vita is megindulhat egy közös álláspont kialakításának irányába. Hiszen jelenleg a közös ellenséggel néznek szembe, aki miatt egységesen kell felsorakoznia a NATO országoknak.

BIBLIOGRÁFIA

1989. évi 20. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. és II. kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről, 47. cikk,

A.V. Manoilo, A. Ya. Zaytsev (2020) International Legal Status of Private Military Companies, *Her. Russ. Acad. Sci.* 90, 49–55, <https://link.springer.com/article/10.1134/S1019331620010098>

Bartha, Dániel – Rada, Péter (2014): The Role of the Visegrád Countries in the transatlantic future. *Biztpol Affairs*, (2) 1, pp. 14-21

Benicsák Péter (2011) Katonai magánvállalatok áttekintése, *Hadtudomány*, 2011/3, https://www.mhht.eu/hadtudomany/2011/3/HT_2011_3_13.pdf

Bertalan Dávid ogy. alezredes (2017) A biztonsági szektor speciális vonásai, *Felderítő Szemle*, XVI.évf, 3-4.sz, <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2017-3-4.pdf>

Christian Kjelstrup (2011) NATO and Private Military Contractors, University of Oslo, 2011.05.23, https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/13142/Kjelstrupx2011x_Master.pdf?sequence=1

Christopher Spearin (2018): NATO, Russia and Private Military and Security Companies, Taylor and Francis Online, 2018.08.08, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03071847.2018.1494676>

Eugenio Cusumano, 'Resilience for Hire? NATO Contractor Support in Afghanistan Examined', in Eugenio Cusumano and Marian Corbe (eds), *A Civil-Military Response to Hybrid Threats*, p. 104.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98900020.TVR&searchUrl=/gyorskereso%3Fkeyword%3D1949%2520genf>

Ian Wing (2010) Private Military Companies and Military Operations, Land Warfare Studies Centre, <https://researchcentre.army.gov.au/library/land-warfare-studies-centre/private-military-companies-and-military-operations>

ICRC (2013) International humanitarian law and private military/security companies, International Committee of The Red Cross, 2013. december 10, <https://www.icrc.org/en/document/ihl-and-private-military-security-companies-faq>

Joel AC Baum (2009) Outsourcing War: The Evolution of the Private Military Industry after the Cold War, 2009. február 20, https://www.chaire-eppp.org/files_chaire/10_14_2009_TCE_paper.pdf

Kevin Lanigan, Legal Regulation of PMSCs in the United States: The Gap between Law and Practice, <http://www.privatesecurityregulation.net/files/Microsoft%20Word%20-%20PMSC%20Article,%20US,%20Kevin%20Lanigan,%20Final.pdf>

O. Bures, H. Carrapico (2017) Private security beyond private military and security companies: exploring diversity within private-public collaborations and its consequences for security governance. In: *Crime Law Soc Change* 67: 229–243.o.

Rada Péter (2007): A nemzetközi politika elméleti iskoláinak biztonságfelfogása. In: Deák Péter (szerk.), *Biztonságpolitikai kézikönyv*. Budapest: Osiris Kiadó, pp. 23-41

Rada, Péter – Rada Csaba (2008): The Security Aspects of Turkey's European Integration. *Foreign Policy Review*, (5) 2, pp. 18-36

Rada, Péter – Stepper, Péter (2019): The Hungarian Perspective on NATO. In: Baranyi, Tamás – Stepper, Péter (eds.), *NATO in the 21st Century - A Central European Perspective*. Budapest: Antall József Tudásközpont, pp. 172-194

Rada, Péter (2009): The Rubik's Cube of Democracy. *Pakistan Journal of International Relations*, (2) 1, pp 81-114

Rada, Péter (2011): A demokratikus fejlődés Rubik kockája. *Sereg Szemle*, (9) 2, pp. 155-163

Rada, Péter (2018): The V4-US Relation and the American Foreign Policy towards Central and Eastern Europe. In: Stepper, Péter (ed.). Central Europe and the Visegrad Cooperation : Historical and Policy Perspectives. Budapest: Antall József Tudásközpont, pp. 298-309

Rada, Péter (2019): Megváltozó világunk és a biztonsági kihívások átalakulása. In: Szálkai, Kinga et al. (ed.) Biztonságpolitikai Corvinák. Budapest: Antall József Tudásközpont, pp. 1-10

Tarrósy István – Rada Péter (2013): ‘Chimerican’ Interests, Africa Policies and Changing US–China Relations. Biztpol Affairs, (1) 1, pp. 11-28

Thomas Jäger – Gerhard Kümmel (2007) Private Military and Security Companies, Wiesbaden, GWV Fachverlage GmbH

Valasek, Thomas et al. (2013): Missiles and misgivings: the US and Central Europe’s security. CEPI Policy Briefs: 2013, pp. 1-5

War, Profits, and the Vacuum of Law: Privatized Military Firms and International Law P.W. SINGER, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/singer20040122.pdf>

Zsebe Zsolt (2014) A katonai magánvállalatok szabályozása a nemzetközi jogban, Biztonságpolitika, 2014.05.19, <https://biztonsagpolitika.hu/egyeb/a-katonai-maganvallalatok-szabalyozasa-a-nemzetkozi-jogban>

ESSZÉ

PÉNZÜGYI TEHERVISELÉSI VITÁK A NATO-BAN A 2020-AS ÉVEKBEN

Farkas Domonkos

ABSZTRAKT

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (továbbiakban: NATO) nem rendelkezik ún. külön költségvetéssel, működésének költségeit a tagállamok pénzügyi hozzájárulásaiból fedezi. Ez az arányos teherviseléssel közösen finanszírozott részlet, amelyet közvetlen finanszírozásnak neveznek. A szövetség éves költségvetése biztosítja a programok, műveletek, a katonai vezetési rendszer, és az alapvető katonai infrastruktúrák költségeinek fedezetét. Ezek a kiadások évente nagyjából 2,5 milliárd eurót emésztenek fel, amely összeg ugyanakkor eltörpül a szövetséges védelmi kiadások összessége mellett, annak csupán 0,3 százalékát adja.

Kulcsszavak: NATO, teherviselés, költségvetési dilemmák

BEVEZETÉS

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (továbbiakban: NATO) nem rendelkezik ún. külön költségvetéssel, működésének költségeit a tagállamok pénzügyi hozzájárulásaiból fedezi. Ez az arányos teherviseléssel közösen finanszírozott részlet, amelyet közvetlen finanszírozásnak neveznek. A szövetség éves költségvetése biztosítja a programok, műveletek, a katonai vezetési rendszer, és az alapvető katonai infrastruktúrák költségeinek fedezetét. Ezek a kiadások évente nagyjából 2,5 milliárd eurót emésztenek fel, amely összeg ugyanakkor eltörpül a szövetséges védelmi kiadások összessége mellett, annak csupán 0,3 százalékát adja.¹

Ezenkívül azonban meg lehet különböztetni a közvetett hozzájárulást a tagállamok részéről, amely az országok saját védelmi kiadásaiból vezethető le. Jelen dolgozat ez utóbbival foglalkozik. Mivel a NATO nem rendelkezik saját katonai eszközökkel, azokat a tagállamok bocsátják rendelkezésére lehetőségeik szerint, nagyon fontos a nemzeti haderők képessége, fegyverzete, mennyiségi és minőségi szempontból is. Némileg egyszerűbben megfogalmazva: a szövetség olyan erős, amilyen erősek a tagjai. A nemzeti haderők milyenségét nagyban meghatározza az államok éves védelmi kiadásainak összege, amely mindenhol a költségvetés egy bizonyos része. A NATO-tagállamok habár 2006-ban megállapodtak arról, hogy védelmi kiadásukat a GDP (bruttó nemzeti össztermék) 2 százalékához igazítják, amelyet a 2014-es walesi csúcson először hivatalosan is kimondtak, valóban érdemi előrelépés egyelőre nem történt a kérdésben. Egyelőre. Jelenleg a 30-ból 10 tagállam teljesíti a NATO 2 százalékos elvárását, sokan éppen a küszöb alá esnek de már javuló tendenciát mutatnak, néhányan pedig szinte beláthatatlan távolságra vannak a bűvös 2-es számtól.

A 2 százalékos NATO-elvárás leginkább Donald Trump amerikai elnöksége alatt került a középpontba, ugyanis az elnök 2016-os megválasztása után szinte rögtön felhívta az elvárást nem teljesítő európai államok figyelmét védelmi kiadásaik mielőbbi növelésére. Ekkor értek a transzatlanti kapcsolatok talán a mélypontra, amelynek természetesen számos más tényező mellett, de a NATO felé történő hozzáállás is oka volt. A Trump-adminisztráció nem elégedett meg a hangzatos politikai kijelentésekkel az európai or-

¹ Funding NATO. nato.int URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67655.htm

szágok részéről – miszerint megpróbálnak minél több pénzt védelmi célokra allokálni – hanem valódi eredményeket várt.² Az Egyesült Államok jól felfogott érdeke volt, hogy egyrészt saját geostratégiai prioritásai (Csendes-óceán térsége) és másrészt Trump „America First” politikája miatt – a retorika és politikai nyomásgyakorlás minden eszközét bevetve – rávegye az európai NATO-tagállamokat a bőkezűbb költségek csökkentésére, egyúttal a belső egyensúlyhiányt valahogy csökkentse. A vízfejű jelenség lényege abban áll, hogy a szövetség védelmi kiadásainak kb. 70 százalékát az Egyesült Államok teszi ki. A legmarkánsabb oka annak, hogy az európai országok GDP-arányos védelmi kiadásai a hidegháborút követően szinte mindenhol csökkentek, mindenképpen az 1990-es és 2000-es évek békéje volt a kontinensen. A bipoláris világrend felbomlása után a fenyegetések relatív hiánya nem tette szükség-szerűvé a magas kiadásokat, így sok kormányzat csökkentette a költségvetésében a klasszikus katonai célokra szánt összegeket. Így nyílt az olló még nagyobbra az Egyesült Államok és a többi NATO-tag között, amely eredménye a 2010-es évekre csúcsosodott ki: Washington képletesen szólva szinte a saját vállán viszi a szövetséget.

Az utóbbi évek tendenciáiban rendre pozitívumokat találhatunk ebből a szempontból, a tagállamok nagy része lassacskán „emelkedő pályára tette” a védelmi kiadások volumenét. Az igazi áttörés azonban valószínűleg Oroszországhoz, Vlagyimir Putyinhoz lesz köthető. A 2022. február 24-én Ukrajna ellen megindított orosz „különleges katonai művelet” híre és lehetséges eszkalációjának fenyegetése ugyanis megdöbbentette a NATO tagjait is. Az egyébként eddig igencsak szűkmarkú szövetségi tagok az orosz-ukrán háború következtében a katonai célú kiadások még nagyobb növelését helyezték előtérbe, amelyre jó példa lehet a NATO 2 százalékos elvárásától mai napig távol lévő – jelenleg a haderőre majdnem 1,5 százalékot fordító – Németország történelmi bejelentése, amely szerint a következő években teljesíteni fogja a NATO-vállalást, illetve 100 milliárd euró nagyságú külön alapot hoz létre a hosszú távú multinacionális fegyverkezési projektekhez. Az elhatározás lépté-

² Rada, Péter (2019): Megváltozó világunk és a biztonsági kihívások átalakulása. In: Szálkai, Kinga et al. (ed.) *Biztonságpolitikai Corvinák*. Budapest: Antall József Tudásközpont, pp. 1-10

két jól jelzi, hogy a GDP 1,5-ről 2 százalékkára feltornászni a kiadásokat évente kb. 20 milliárd euróba kerül, ehhez mérten is a haderőfejlesztésre létrehozott külön alap súlya óriási.³

A PÉNZÜGYI TEHERVISELÉSRŐL ÁLTALÁNOSSÁGBAN

A sajtóban és bizonyos mértékben szakmai fórumokon is szinte csak a GDP 2 százalékos szövetségi elvárásáról hallunk, azonban a teherviselés, illetve a védelmi kiadások követelményei és formái jóval sokrétűbbek ennél. A finanszírozás mértékét ezenkívül további ismérvekkel is meg lehet határozni, mint például a fejlesztésre, modernizációra szánt 30 százalékos és a nagy fegyverrendszerekre vonatkozó 20 százalékos NATO-elvárással, vagy a biztonsági közreműködésre szánt kiadásokkal.⁴ Ugyanakkor óvatosnak kell lenni az egyes államok hozzájárulásának, védelmi kiadásainak mérésakor és ebből a szövetség felé történő teherviselésük véleményezéséskor. Ugyanis az adatok sokfélesége és bizonytalansága (átláthatóság hiánya) miatt az objektív elemzés rendkívül nehéz: például reálértéken vagy nominálértéken vizsgáljuk a védelmi kiadásokat.

Emellett szakértők felhívják a figyelmet az arányosság fontosságára is, ugyanis a NATO-elvárást csak a tagállamok arányos képességei, adottságai és lehetőségei alapján érdemes vizsgálni, hogy világos képet kapjunk a kérdésről.⁵ Szinte lehetetlen a 2 százalékhoz való görcsös ragaszkodás mellett egy kalap alá venni például Németország és egy kis ország (pl. Magyarország) GDP-arányos pénzügyi hozzájárulását, és akkor még nem is az Egyesült Államokat említettük. Az arányosság szempontja mellett megjegyzendő,

³ Molnár Tamás Levente: Németország a konfrontáció korszakába érkezik: Az orosz-ukrán háború és Németország kísérlete külpolitikájának újralibrálására. KKI Elemzések, 2022/13., Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2022. p. 3., 6-8. URL: https://kki.hu/wp-content/uploads/2022/04/KE_2022_13_DE_Nemetország_kulpolitikajanak_ujralibralasa_MTL_0406.pdf

⁴ Hicks et al.: Counting Dollars or Measuring Value. Assessing NATO and Partner Burden Sharing. Center for Strategic & International Studies (CSIS), 2018. p. 2. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/180703_Hicks_CountingDollars.pdf

⁵ Csiki Tamás: Hol a pénz? A NATO védelmi kiadási trendjei és a közös teherviselés kérdései. Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, SVKK Elemzések, 2017/2. p. 1-2.

<https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2017-2-hol-a-penz-a-nato-vedelmi-kiadasi-trendjei-es-a-kozso-teherviseles-kerdesei-csiki-t-original.pdf>

hogy vélhetően egy kisebb gazdaság mellett a védelmi kiadások növekedése nagyobbak tűnhet, mint egy jól teljesítő és erős nagy gazdaság esetében. Nyilvánvalóan Berlin és Budapest teherviselését nem lehet igazán egy diagramon mérni, ugyanis egyértelműen más szinten van a két ország, ez természetesen nem azt jelenti, hogy egyik vagy másik szerepvállalása megkérdőjelezhetetlen lenne az említett egyetlen szám alapján. Sokkal inkább több adat figyelembevételével lehet objektív következtetéseket levonni a NATO-tagok valódi pénzügyi teherviseléséről, amely részletes és hosszúságú kutatást igényel.

Az említett példa mellett továbbá fontos megvizsgálni, hogy valóban ki mire költi a pénzt. Nem ugyanaz értékben, ha valaki komoly fegyverrendszerek beszerzésére és fejlesztésére fordítja a védelmi költségvetést, vagy ha valaki a személyi bérek finanszírozását fedezi abból. Értelemszerűen utóbbi nem ugyanolyan mértékben járul hozzá ahhoz, hogy a NATO erősebb legyen. Ezért is fontos a „40-30-30-as” szabály⁶ a védelmi kiadásokat illetően.⁷ Egy további érdekes buktató lehet a GDP-arányos százalék vizsgálatánál, ha a GDP egyik évről a másikra az előzetesen becsült összeghez képest nagyobb lesz, így a védelmi célú kiadások százalékosan kisebb értéket fognak adni, habár a rá fordított pénz ugyanakkora maradt. Ezzel ellentétben pedig félrevezető lehet az adat akkor, amikor a GDP csökken, a védelmi kiadások volumene viszont azonos marad.

Ahogy a bevezetőben ismertettem, a legismertebb GDP arányos NATO-elvárás először a 2000-es évek elején említették meg, nagyobb féle politikai kötelezettségvállalás nélkül. Először a 2014-es walesi csúcson tették közé hivatalosan a zárónyilatkozatban azon szándékukat, hogy – akik nem teljesítik – védelmi kiadásaik csökkentését megállítják, és 10 év alatt, tehát 2024-re folyamatos növekedés mellett elérik a 2 százalékos célt.⁸ Ezenkívül szintén a walesi csúcson fogalmazódott meg a nagy fegyverrendszerek beszerzésére és kutatás-fejlesztésre vonatkozó 20 százalékos küszöböt, miszerint minden tagállam a védelmi kiadásainak egyötödét a felszerelésre fordítja. Ez mindenképpen előmozdító lépés volt a kollektív védelem erősítése érdekében, hiszen ez a szövetség valódi katonai

⁶ A védelmi kiadások 40 százaléka személyi juttatásokra, 30 százaléka fenntartásra, működésre, 30 százaléka pedig fejlesztésre fordítható.

⁷ Csiki (2017): i. m. p. 1-2.

⁸ Hicks et al.: i. m. p. 3.

potenciálját növekedését segíti elő. Ezért a teherviselésről szóló vita kapcsán ezen paraméterek szerinti tagállami sorrend elemzése elengedhetetlen. Hasonlóan a 2 százalékhoz, a technológiai modernizáció elvárásának hátulütője lehet a források elköltésének konkrét célokhoz történő kötésének hiánya, ugyanis a 20 százalék alá lehetséges, hogy olyan beszerzések is tartoznak, amelyek vagy közömbösek (nem interoperábilisak) a NATO képességeivel, vagy nem növelik azokat.⁹ Ugyanakkor álláspontom szerint, a 20 százalékos fegyverzeti elvárás hasznos a NATO képességei szempontjából, így ugyanis legalább egy bizonyos szeletét a költségvetésnek a valódi katonai erőre fordíthatják.

A fentieken kívül szükséges megkülönböztetni az egyéb béke és biztonság érdekében tett hozzájárulásokat, amelyek nem esnek a védelmi kiadások alá. Az ún. biztonsági közreműködés kategóriájában olyan, nem a 2 százalékos elvárás alá tartozó kiadások kapnak helyet, mint például a kapacitásépítés, konfliktusmegelőzés, stabilizációs kezdeményezések, vagy békeműveletek finanszírozása, amelyek közvetlenül járulnak hozzá a biztonság növeléséhez.¹⁰ Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy ezen ráfordítások eltörpülnek GDP arányosan a védelmi kiadásokhoz képest, ugyanis semelyik NATO-tag sem fordítja a GDP több mint 0,06 százalékát a biztonsági közreműködésre. Természetesen a politikai játszma része az, hogy mindenki azt a teherviselésre vonatkozó statisztikát hangsúlyozza, ahol jól teljesít: az imént említett kategóriát nyilván a 2 százaléktól messze lévő országok emelik ki, mint például Németország, aki ebben a felmérésben előkelő helyen szerepel.¹¹ Sokan a pénzügyi szempontokat háttérbe helyezve, a teherviselés kapcsán a missziós szerepvállalást hangsúlyozza. Az Egyesült Államok viszont a 2 százalékos hozzájárulást nyomatékosítja, mert abban (is) kimagaslik.

További érdekes kérdés a gazdasági szankciók világa. Ha ugyanis egy NATO-tagállam a közösen elfogadott – jellemzően EU-s vagy amerikai – szankciók alá eső országokkal csökkenti vagy netán megszakítja kereskedelmi kapcsolatait, akkor a szövetségi célok mentén közvetetten hozzájárul a szövetség biztonságához. A szankciók jellemzően a szankcionáló országnak is fájnak, nemcsak a szankcionált államnak, ezért ezen áldozat sem elfelejtendő a

⁹ Hicks et al.: i. m. p. 6-8.

¹⁰ Hicks et al.: i. m. p. 9.

¹¹ Uo.

NATO-tagok pénzügyi közreműködésének szempontjából. A közös kereskedelem változásának görbéje mutatja a tagok elkötelezettségét a szövetség iránt. Ennek a kategóriának a hibája, hogy nem különbözteti meg konkrétan, hogy a szankciók mely iparágakra vonatkoznak, valamint nem beszélhetünk külön közös NATO lépésekről gazdasági értelemben, csak a nyugati szövetségi rendszerhez tartozókról.¹²

MI TÖRTÉNT 2014 ÓTA?

Egészen az 1990-es évektől jelen van a teherviselési vita a NATO-ban zárt ajtók mögött, amelyet aztán Donald Trump agresszív retorikája emelt a nyilvános reflektorfénybe. Azonban, nem csak a Trump-adminisztrációnak köszönhető, hogy az utóbbi években ez a szövetség egyik legtöbbet tárgyalt kérdése. Sokkal inkább szerepet játszanak a védelmi kiadások kérdésében a tagállamok biztonsági percepciói, amelyek függvényében a Newportban meghatározott cél egyik legfőbb oka a Krím-félsziget orosz annektálása volt 2014-ben. Az események újra ráirányították a NATO-tagok figyelmét a kollektív védelmi képességekre és a területvédelemre – amelyek az 1990-es és 2000-es években a válságkezelés mögé szorultak.¹³

2014-től az európai NATO-tagállamok már próbálták növekedő pályára állítani a honvédelmi költségvetéseket, tartva magukat kijelentésükhöz. Donald Trump amerikai elnök színre lépése azonban megváltoztatta a közhangulatot a szövetségben, miután a NATO-t elavultnak, a szövetségi rendszereket pénzkidobásnak, a 2 százalékos elvárást nem teljesítő tagokat pedig potyautasnak nevezte, sőt még az amerikai támogatást is megkérdőjelezte egy lehetséges 5. cikk szerinti műveletben.¹⁴ Ez nyilvánvalóan a transzatlanti kapcsolatok romlásához, talán mélypontjához is vezetett. Az agresszív retorika ugyanakkor némely esetben szerintem betudható a politikai nyomásgyakorlás egyik eszközének, lehetséges,

¹² Hicks et al.: i. m. p. 21-26.

¹³ Szóke Diána: Hard Lessons from Brussels: The Key Challenges Facing NATO. KKI Policy Brief, Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2018. p. 9. https://kki.hu/assets/upload/31_KKI-Policy-Brief_NATO_Szoke_20180911.pdf

¹⁴ Pothier, Fabrice – Vershbow, Alexander: NATO and Trump. The Case for a New Transatlantic Bargain. Atlantic Council, Brent Scowcroft Center on International Security, 2017. p. 1-3. https://espas.secure.europarl.europa.eu/orbis/sites/default/files/generated/document/en/NATO_and_Trump_web_0623.pdf

hogy Trump így kívánta lépéskényszerbe helyezni európai szövetségeseit. Mindenesetre történelmi kuriózum volt ilyeneket hallani az Egyesült Államok elnökétől.

A 2014-es krími események követte európai ébredés, majd a Trump-adminisztráció nyomásgyakorlása aktívan segítette a védelmi kiadások növekedését az egész NATO-ban. 2015-re a csökkenés megállt, a GDP 2 százalékát ráfordítók társasága háromról ötre növekedett: ekkor az Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Lengyelország, Észtország és Görögország tartozott ide. A szövetség kiadásainak összessége majdnem 4 százalékkal növekedett, nagyjából 10 milliárd dollárral 2016-ban, még Trump színrelépése előtt.¹⁵ Az amerikai elnök azonban rátett még egy lapáttal, nem elégedett meg a kedvező trendekkel és statisztikákkal, félt a csak átmenetileg emelkedő pályagörbétől, hosszabb távú konkrét és felelős elköteleződést várt a tagállamoktól. A NATO védelmi kiadásainak esetében az igazi áttörést a „nem-amerikai” kiadásokban a viszonylag nagy gazdasággal rendelkező tagállamok hozhatták volna, mint Németország, Spanyolország, Olaszország, Hollandia, Kanada, akik összevetve a NATO GDP össztermelésének mintegy 25 százalékát adják. Ezzel szemben a szövetség kiadásainak körülbelül 10 százalékát fedezték.¹⁶ Értelemszerűen, Litvánia hiába növelte arányosan az egyik legjobban védelmi költségvetését, az nem nyom szövetségi szinten akkorát a latba, mintha ugyanekkora növekedést produkálna Németország.

Donald Trump a 2017-es brüsszeli NATO-csúcstalálkozón igen provokatívan lépett fel az európai védelmi kiadások mihamarabbi emelése érdekében. A 2018-as, ugyancsak brüsszeli csúcstalálkozón az amerikai elnök megkérdőjelezte a szövetség biztonsági garanciáit is, és már a GDP 4 százalékát követelte, a dupláját az eredeti vállalásnak és célszámnak, elrugaszkodva a realitástól. Ebben az évben még mindig csak 5 tagállam¹⁷ volt a küszöb felett a 29 tagú szervezetben, habár néhányan közel, de éppen alatta voltak a 2 százaléknak: Lengyelország, Litvánia és Románia.¹⁸

A 2019-es londoni csúcstalálkozón szintén nagy szerepet játszott a tehermegosztás kérdése, de talán nem ez volt a legnagyobb vitát kiváltó kérdés, ugyanis az előző évek jónéhány pozitívumot hoztak

¹⁵ Pothier – Vershbow: i. m. p. 5.

¹⁶ Pothier – Vershbow: i. m. p. 6.

¹⁷ Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Lettország, Észtország, Görögország

¹⁸ Trump urges Nato members to double military funding target. BBC News <https://www.bbc.com/news/world-europe-44799027>

a területen. 2019-ben már 8 tagállam¹⁹ költötte a GDP 2 százalékát honvédelmi célokra, valamint 16 tagállam teljesítette a védelmi modernizációra vonatkozó 20 százalékos elvárást.²⁰ 2019-ben összeségében 4,6 százalékkal növekedtek a NATO-tagállamok védelmi kiadásai az Egyesült Államokat leszámítva, így folytatódott az előző években elkezdődött növekedés, ugyanakkor a „nem-amerikai” kiadás reálértéken még mindig nem érte el a 2013-as szintet.²¹

A 2020-as év teljesítményét nagyban befolyásolták a koronavírus-járvány gazdasági hatásai, mind a termelés korlátozásából eredő recesszió és az elszabaduló államadósság. Az európai tagállamok azonban ennek ellenére, mondhatjuk, hogy az előző öt évhez hasonlóan 2020-ban is jól teljesítettek: tovább növelték védelmi kiadásaikat. Az európaiak 2014-hez képest 20 százalékkal (50 milliárd euróval) növelték védelmi célú költségeiket. A transzatlanti egyensúly azonban nagyságrendileg nem változott 2014 és 2020 között, a különbség nominálértéken ugyanúgy 430 milliárd körül mozgott. Arányaiban az európai tagállamok és Kanada pedig együttesen 4%-kal növelték teherviselésük arányát a NATO-n belül, tehát ugyan látható a javulás, de nagy áttörés egyáltalán nem volt tapasztalható.²² Pozitívum azonban továbbá az volt, hogy a 2 százalékos és 20 százalékos elvárás esetében is javítottak mérlegükön a tagállamok, mindkét kategóriában gyarapodott teljesítők létszáma, előbbi küszöböt 11²³, utóbbit 18 tagállam lépte át 2020-ban.²⁴ Az eredményben kiemelt szerepet játszottak a kelet-közép-európai országok, köztük Magyarország is, aki a 2020-as adatok

¹⁹ Egyesült Államok, Bulgária, Egyesült Királyság, Lettország, Észtország, Görögország, Románia, Litvánia, Lengyelország

²⁰ Defence Expenditure of NATO Countries (2013-2019). NATO, Press Release, 2019. p. 3. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2019_11/20191129_pr-2019-123-en.pdf

²¹ Csiki Varga Tamás – Tóth Péter: A NATO-vezetők londoni találkozásának napirendjéről. Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, SVKI Elemzések, 2019/22. p. 6-7. [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemz%C3%A9sek_2019_22_A_NATO%20vezet%C5%91k%20londoni%20tal%C3%A1lkoz%C3%B3j%C3%A1nak%20napirendj%C3%A9r%C5%91%20\(Csiki%20Varga%20T.%20-%20T%C3%A1th%20P.\)-converted.pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemz%C3%A9sek_2019_22_A_NATO%20vezet%C5%91k%20londoni%20tal%C3%A1lkoz%C3%B3j%C3%A1nak%20napirendj%C3%A9r%C5%91%20(Csiki%20Varga%20T.%20-%20T%C3%A1th%20P.)-converted.pdf)

²² Csiki Varga Tamás: 2020 – A felkészülés éve a NATO-ban. Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, SVKI Elemzések, 2021/8. p. 4-5.

https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemz%C3%A9sek_2021_8_2020_Csiki_V_T.pdf

²³ Az előbbiekhöz képest még Franciaország, Norvégia és Szlovákia.

²⁴ Csiki (2021): i. m. p. 6.

szerint a 13. helyen tartózkodott a GDP-arányos kiadások tekintetében, és második volt a fejlesztési arányok vonatkozásában.²⁵

A NATO-TAGÁLLAMOK VÉDELMI KIADÁSAI- NAK TRENDJEI

Ebben a fejezetben a NATO-tagállamok, különösen az európai országok védelmi kiadásainak tendenciát vizsgálom meg az elmúlt évek tükrében. Ahogy a szakértők igyekeznek a különböző országokat nagyságuk szerint kategorizálni, én is ezt a csoportosítást használom fel.

A 2021-es adatok is ismertek már, amelyekből jól láthatóan kiolvasható a koronavírus-járvány negatív hatása. Összességében, a 2021-es év végén 8 tagállam teljesítette a GDP 2 százalékos elvárását, és 21 ország a modernizációs 20 százalékot.²⁶ Ez a 2020-as évhez képest előbbi esetében mínusz három tagot jelent, viszont az utóbbi esetében plusz kettőt. Úgy gondolom, hogy a létszámcsökkenésnek legnagyobb oka a járvány okozta gazdasági recesszió volt. Megjegyzendő azonban, hogy Franciaország és Románia csak épp-hogy, századszázalékokkal maradt el a 2 százaléktól. A csak ideiglenes problémát mutatja, hogy 2022-es adatok szerint mindkét ország teljesítette a szövetségi elvárását, így újabban 10 tagállam védelmi kiadásai haladják meg az ország GDP 2 százalékát.²⁷ Ez a 10 ország Görögország, Egyesült Államok, Horvátország, Egyesült Királyság, Észtország, Lettország, Lengyelország, Litvánia, Románia, Franciaország. A 10 legnagyobb védelmi költségvetéssel rendelkező tag viszont a következő sorrendben: Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Németország, Franciaország, Olaszország, Kanada, Spanyolország, Hollandia, Lengyelország, Törökország²⁸. A kiadások dollárban mért összegének vizsgálatakor kiugró az egyensúlytalanság: Washington tizenegyszer költ annyit a védelemre, mint a második Egyesült Királyság.²⁹

²⁵ Szenes Zoltán: Merre tovább, NATO? A Szövetség új stratégiai koncepciót készít. Hadtudományi Szemle, 2021/6. p. 11.

http://real.mtak.hu/133909/1/HSZ_2021_6_3-19_Szenes.pdf

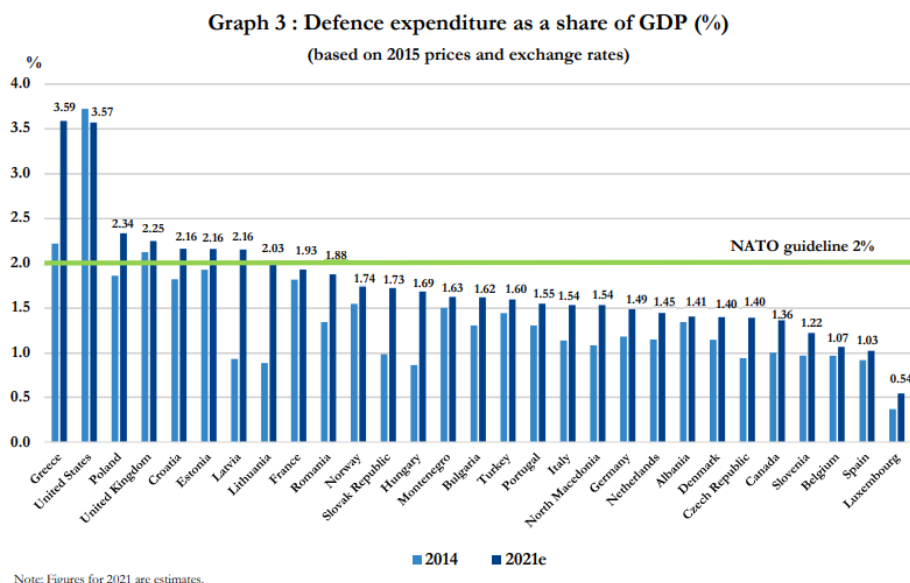
²⁶ Defence Expenditure of NATO Countries (2014-2021). NATO, Press Release, 2022. p. 3. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/3/pdf/220331-def-exp-2021-en.pdf

²⁷ NATO Spending by Country 2022 <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/nato-spending-by-country>

²⁸ Rada, Péter – Rada Csaba (2008): The Security Aspects of Turkey's European Integration. Foreign Policy Review, (5) 2, pp. 18-36

²⁹ Uo.

Összegezve a 30 NATO-tagállam utóbbi 7 évét, elmondható, hogy valamennyi ország fejlődött a GDP-arányos védelmi kiadások terén: hol kisebb növekedés látható, de a többségnél a 2014-es és 2021-es adat között 30-40 százalékos emelkedés figyelhető meg.

1. ábra: GDP-arányos védelmi kiadások³⁰

A nagy európai hatalmak közül messze Németország – a folyamatos amerikai kritikák ellenére – kiadásai növekedtek a leginkább (kb. 30 százalékot), ezzel már a harmadik legnagyobb befizető lett, habár még mindig nem éri el a 1,5 százalékot GDP arányában. Mellette Franciaország és az Egyesült Királyság esetében kisebb, illetve minimális emelkedés tapasztalható, de legyünk őszinték, nem velük van a legnagyobb „baj” a tehermegosztást tekintve.³¹ A középhatalmak között a legnagyobb növekedést Lengyelország és Törökország tudhatja magáénak (65 és 56 százalékkal), a lengyelek most már stabilan teljesítik a NATO-elvárást, a viszonylag nagy haderővel rendelkező törökök azonban továbbra is a középmezőnyben foglalnak helyet 1,6 százalékkal. Spanyolország és Hollandia német mértékkel növekedett (30-40 százalék), a középhatalmak közül csak Olaszország maradt le jócskán a védelmi kiadások emelésében, többnyire fennálló gazdasági problémái miatt.³²

³⁰https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/3/pdf/220331-def-exp-2021-en.pdf

³¹ Csiki (2021): i. m. p. 8-9.

³² Csiki (2021): i. m. p. 9-10.

A visegrádi országok közül magasan kiemelkedik Lengyelország, nem véletlen, hogy a középhatalmak között kapott helyet Varsó. Ugyanakkor Szlovákia és hazánk is megduplázta védelmi költségvetését a hét év alatt, míg Csehország kisebb, de kiegyensúlyozott növekedést tudhat magáénak. Magyarország figyelemre méltó teljesítménye miatt a kezdeti nagy különbség ellenére manapság megközelíti a csehek kiadásainak volumenét.³³ Térségünkben Románia pár év alatt megduplázta védelmi kiadásait, így a 2 százalék közvetlen közelében mozog, hol felette, hol alatta. A kelet-közép-európai országok összkiadásainak 20 százalékát ő adja. A balti államok közül tulajdonképpen most már mindenki stabilan 2 százalék fölött helyezkedik el, az utóbbi évek legnagyobb növekedéseit egész Európában Lettország és Litvánia produkálta.³⁴

Az orosz-ukrán háború várható hatásai a védelmi kiadásokra

Azzal, hogy Oroszország 2022. február 24-én megtámadta Ukrajnát, 8 éven belül már másodszor, az európai országok fejében elindult egy újabb vészhelyzeti forgatókönyv – és most nem csak a mindig túl aggodalmasnak tartott kelet-európai országok fejében. A kezdeti megdöbbenés után mindenképpen reagálni kellett valamit az orosz agresszióra a hangzatos szolidáris politikai nyilatkozatokon kívül. Számos ország határozta el az első napokban, hogy katonai kiadásait a jövőben tovább emeli, amelyek közül a legszimbolikusabb bejelentés az eddig védelmi kérdésekben kisebb-nagyobb távolságot tartó Németország lépése volt. Berlin teljesíteni fogja a 2 százalékos NATO-elvárást (jelenleg 1,5 százalék körül mozog a német katonai költségvetés), valamint 100 milliárdos külön alapot hoztak létre a haderőfejlesztésre, amely világszinten is bődületes nagy összeg. Az utóbbi évek egyre növekvő európai fegyver-

³³ Csiki (2021): i. m. p. 10-11.; Rada, Péter (2018): The V4-US Relation and the American Foreign Policy towards Central and Eastern Europe. In: Stepper, Péter (ed.). Central Europe and the Cooperation : Historical and Policy Perspectives. Budapest: Antall József Tudásközpont, pp. 298-309

³⁴ Csiki Varga Tamás: A védelmi kiadások regionális trendjei – Kelet-Közép-Európa. Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, SVKI Elemzések, 2021/17. p. 3-6. https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2021_17.pdf; Bartha, Dániel – Rada, Péter (2014): The Role of the Visegrád Countries in the transatlantic future. Biztpol Affairs, (2) 1, pp. 14-21; Rada, Péter – Stepper, Péter (2019): The Hungarian Perspective on NATO. In: Baranyi, Tamás – Stepper, Péter (eds.), NATO in the 21st Century - A Central European Perspective. Budapest: Antall József Tudásközpont, pp. 172-194;

kezése következtében is döntöttek rekordot a globális katonai kiadások tavaly, amelyek elérték a 2000 milliárd dollárt.³⁵ Az európai országok védelmi kiadásai az orosz agresszió hatására tovább fognak emelkedni, valamint a világban is növekvő fegyverkezés jellemző nagyrészt a geopolitikai átrendeződések miatt. A kelet-európai országok rendkívüli mértékben fognak a hadseregre költeni, hiszen ők vannak legközelebb Oroszország határaihoz, de ezenkívül nyilvánvalóan a nagyobb nyugat-európai államok is próbálják majd valamelyest növelni képességeiket. A NATO-ban újra visszatér a kollektív védelem elsődlegessége, hangsúlyosabban, mint 2014-et követően.

Az európai NATO-tagok 2015-től kezdve emelkedő pályára tettek védelmi kiadásaik görbét, amely legnagyobb oka a Krím-félsziget orosz annektációja volt. Erre adtak még egy lökést Donald Trump fenyegető kijelentései, amellyel újra és újra felhívta a NATO-tagállamok figyelmét a bőkezűbb költésre. 2022-ben – 7-8 év folyamatos fejlődése után – újra a biztonsági percepciók fogják uralni a védelmi kiadások növekedését. Oroszország ukrajnai agressziója biztosan komoly változásokat fog kialakítani az európai vezetők kérdéssről alkotott elképzeléseit, amely a több pénzügyi forrás elkülönítésére nagyobb politikai akaratot fog eredményezni. Ne feledjük, régen nem látott közelségünkben érezve a háború szelét, az emberek is sokkal inkább igénylik saját hazájuk biztonságának megerősítését, így a nagyobb védelmi kiadások társadalmi támogatása is adott.

ÖSSZEGLÉS

A NATO teherviselési vitája mindig is megosztotta a tagállamokat, az utóbbi években pedig uralta a tárgyalások, csúcstalálkozók napirendjét. Nem véletlenül, hiszen a hidegháború óta a tagok közötti tehermegosztás nincs egyensúlyban: az Egyesült Államok hatalmas mértékben járul hozzá pénzügyileg is a szövetség védelmi képességeinek fenntartásában, míg az európai NATO-tagállamok nagy része a 2000-es években több okból kifolyólag elhanyagolta ezen célokat. Ettől az egyensúlytalanságtól ugyan kis mértékben,

³⁵ Európa brutális fegyverkezése rekordra lőtte a globális katonai kiadásokat. <https://www.vg.hu/nemzetkozi-gazdasag/2022/04/europa-brutalis-fegyverkezese-rekordra-lotte-a-globalis-katonai-kiadasokat>

de elmozdulást láthattunk az előző esztendőkből, azonban nagyságrendileg a tehermegosztás mit sem változott az Egyesült Államok és a többi NATO-tagállam között.

Az európai országok egyrészt az orosz agresszióra való válaszként, másrészt amerikai nyomásra (pl. Románia) valamennyien növelték védelmi kiadásukat, amely bizakodásra adhat okot. Figyelemre méltó, hogy a 2014-es szinthez képes napjainkban jóval több ország teljesíti a NATO GDP-arányos 2 százalékos elvárását, és egyre többen ugrik meg a védelmi kiadások nagy fegyverrendszerekre és modernizáció vonatkozó 20 százalékos célját. Ezek nagy valószínűséggel a közeljövőben is ugrásszerűen fognak növekedni, köszönhetően az orosz-ukrán háború sokkhatásának. Kritikaként megfogalmazható, hogy a GDP 2 százalékanak jelentőségével csínján kell bánni, ugyanis csak egy adat figyelembevételével nem lehet objektív következtetéseket levonni az országok haderőfejlesztéséről. A védelmi kiadások összege ugyanis nem biztos, hogy olyan mértékben járul hozzá a védelmi képességek erősödéséhez. Az tagállamok közötti nagy gazdasági különbségek pedig torzíthatják a képet. Ezért érdemes több módszertannal és sokféle adat vizsgálatával elemezni a kérdést.

A védelmi kiadások növekedése enyhíti a teherviselési egyensúlytalanságot a transzatlanti pillérek között, de a közeljövőben egyelőre nem fogja várhatóan drasztikus változást hozni. Donald Trump igyekezett retorikájával nagyobb költésre buzdítani és kényszeríteni az európaiakat, amely mindenképp befolyásoló tényezője volt a 2010-es évek második felében tapasztalt fejlődésnek. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy tapasztalatok szerint az országok percepció alapján változtatják védelmi kiadásukat, amelyre jó példa a két orosz agresszió 2014-ben és idén, 2022-ben. Sarkítva azt mondhatjuk: ha érzik a veszélyt, költenek rá, ha nem, akkor nem. Mivel most komoly veszélyek és kihívások leselkednek Európára, a védelmi kiadások további növekedését figyelhetjük majd meg, így az orosz-ukrán háború végül elhozhatja – a Fehér Házban mindenképp – várva várt áttörést a NATO pénzügyi teherviselési vitájában is.

BIBLIOGRÁFIA

- Bartha, Dániel – Rada, Péter (2014): The Role of the Visegrád Countries in the transatlantic future. *Biztpol Affairs*, (2) 1, pp. 14-21
- Csiki Tamás: Hol a pénz? A NATO védelmi kiadási trendjei és a közös teherviselés kérdései. *Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, SVKK Elemzések*, 2017/2.
- Csiki Varga Tamás – Tálás Péter: A NATO-vezetők londoni találkozásának napirendjéről. *Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, SVKI Elemzések*, 2019/22.
[https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemz%C3%A9sek_2019_22_A_NATO%20vezet%C5%91k%20londoni%20tal%C3%A1lkoz%C3%B3j%C3%A1nak%20napirendj%C3%A9r%C5%91l%20\(Csiki%20Varga%20T.%20-%20T%C3%A1las%20P.\)-converted.pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemz%C3%A9sek_2019_22_A_NATO%20vezet%C5%91k%20londoni%20tal%C3%A1lkoz%C3%B3j%C3%A1nak%20napirendj%C3%A9r%C5%91l%20(Csiki%20Varga%20T.%20-%20T%C3%A1las%20P.)-converted.pdf)
- Csiki Varga Tamás: 2020 – A felkészülés éve a NATO-ban. *Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, SVKI Elemzések*, 2021/8
https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzések_2021_17.pdf
- Csiki Varga Tamás: A védelmi kiadások regionális trendjei – Kelet-Közép-Európa. *Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, SVKI Elemzések*, 2021/17.
https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzések_2021_17.pdf
- Defence Expenditure of NATO Countries (2013-2019). NATO, Press Release, 2019.
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2019_11/20191129_pr-2019-123-en.pdf
- Defence Expenditure of NATO Countries (2014-2021). NATO, Press Release, 2022.
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/3/pdf/220331-def-exp-2021-en.pdf
- Európa brutális fegyverkezése rekordra lőtte a globális katonai kiadásokat. [vg.hu](https://www.vg.hu/nemzetkozi-gazdasag/2022/04/europa-brutalis-fegyverkezese-rekordra-lotte-a-globalis-katonai-kiadasokat)
<https://www.vg.hu/nemzetkozi-gazdasag/2022/04/europa-brutalis-fegyverkezese-rekordra-lotte-a-globalis-katonai-kiadasokat>
- Funding NATO. [nato.int](https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67655.htm)
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67655.htm
- GDP-arányos védelmi kiadások
- Forrás: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/3/pdf/220331-def-exp-2021-en.pdf
- Hicks et al.: Counting Dollars or Measuring Value. Assessing NATO and Partner Burden Sharing. Center for Strategic & International Studies (CSIS), 2018.
https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/180703_Hicks_CountingDollars.pdf
- http://real.mtak.hu/133909/1/HSZ_2021_6_3-19_Szenes.pdf
- https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzések_2021_8_2020_Csiki_V_T.pdf
- <https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2017-2-hol-a-penz-a-nato-vedelmi-kiadasi-trendjei-es-a-kozos-teherviseles-kerdesei-csiki-t-original.pdf>
- Molnár Tamás Levente: Németország a konfrontáció korszakába érkezik: Az orosz-ukrán háború és Németország kísérlete külpolitikájának újralibrálására. *KKI Elemzések*, 2022/13., *Külügyi és Külgazdasági Intézet*, 2022.
https://kki.hu/wp-content/uploads/2022/04/KE_2022_13_DE_Nemetszag_kulpolitikajanak_ujralibralasa_MTL_0406.pdf
- NATO Spending by Country 2022
<https://worldpopulationreview.com/country-rankings/nato-spending-by-country>
- Pothier, Fabrice – Vershbow, Alexander: NATO and Trump. The Case for a New Transatlantic Bargain. Atlantic Council, Brent Scowcroft Center on International Security, 2017.

https://espas.secure.europarl.europa.eu/orbis/sites/default/files/generated/document/en/NATO_and_Trump_web_0623.pdf

Rada Péter (2007): A nemzetközi politika elméleti iskoláinak biztonságfelfogása. In: Deák Péter (szerk.), *Biztonságpolitikai kézikönyv*. Budapest: Osiris Kiadó, pp. 23-41

Rada, Péter – Rada Csaba (2008): The Security Aspects of Turkey's European Integration. *Foreign Policy Review*, (5) 2, pp. 18-36

Rada, Péter – Stepper, Péter (2019): The Hungarian Perspective on NATO. In: Baranyi, Tamás – Stepper, Péter (eds.), *NATO in the 21st Century - A Central European Perspective*. Budapest: Antall József Tudásközpont, pp. 172-194

Rada, Péter (2018): The V4-US Relation and the American Foreign Policy towards Central and Eastern Europe. In: Stepper, Péter (ed.), *Central Europe and the Visegrad Cooperation : Historical and Policy Perspectives*. Budapest: Antall József Tudásközpont, pp. 298-309

Rada, Péter (2019): Megváltozó világunk és a biztonsági kihívások átalakulása. In: Szálkai, Kinga et al. (ed.) *Biztonságpolitikai Corvinák*. Budapest: Antall József Tudásközpont, pp. 1-10

Szenes Zoltán: Merre tovább, NATO? A Szövetség új stratégiai koncepciót készít. *Hadtudományi Szemle*, 2021/6.

Szőke Diána: Hard Lessons from Brussels: The Key Challenges Facing NATO. KKI Policy Brief, Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2018.

https://kki.hu/assets/upload/31_KKI-Policy-Brief_NATO_Szoke_20180911.pdf

Trump urges Nato members to double military funding target. BBC News

<https://www.bbc.com/news/world-europe-44799027> (Letöltés ideje: 2020.10.14.)

ESSZÉ

A KANTI ÖRÖK BÉKE ÉRVÉNYESSÉGE A 21. SZÁZADI „DEMOKRÁCIÁK VILÁGÁBAN” I.

Nyilas Laura¹ – Rada Péter²

ABSZTRAKT

Jelen tanulmány egy két részből álló elemzés-sorozat első része. A szétválasztását a két elemzésnek – természetesen a terjedelmi korlátok figyelembevételén kívül – az indokolta, hogy cél volt az orosz agresszió következtében kialakult ukrain helyet elemzése, valamiféle – a műfajból adódóan szubjektív – reflexió a világrendre és a „bideni demokráciák világának” gondolatára. Ennek a három kiindulási pontnak az eredménye, hogy jelen tanulmány szándékoltan inkább filozófiai, és inkább elméleti.

Kulcsszavak: Kant, örök béke, liberalizmus

¹ „A Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-22-2-I-NKE-29 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.”

² A Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület elnöke.

Ha demokráciáról, világrendről, háborúról beszélünk, nehéz, hogy ne jusson eszünkbe a kanti filozófia, amely a liberális nemzetközi kapcsolatok elméletében mára alapvetésnek számító demokratikus béke előfutárának tekinthető. A demokratikus béke elméletének elemei pedig névlegesen és az elméleti logikát tekintve is előkerülnek az amerikai elnök által meghirdetett külpolitikai ideológiával. A két részes elemzés első „fejezete” ugyanakkor önmagában is értelmezhető és függetlenül a kézirat lezárásának időpontjától (2022. december 15.) elméleti megállapításai akkor is érvényesek, ha az események alakulása egyes konkrét következtetések esetében meghaladják az itt leírtakat.

Immanuel Kant a felvilágosodás során a filozófiában egyes kommentátorok szerint olyan áttörést jelentett kritikai megközelítéssel, a karteziánus racionális logika megújítójaként, mint Kopernikusz a természettudományokban három évszázaddal korábban.³ Kant megkülönböztette az empirikus tudomány gyakorlatát attól a filozófiai kérdéstől, hogy miért az empirikus tudomány a tudás paradigma esete, és mit jelent ez számunkra. Azonban a jelenlegi elemzés szempontjából mégsem ez a legérdekesebb, hanem Kant azon politikai filozófiája, amelyet feltételezhetően ő saját maga sem kezelt abszolút kiemelt területként de az 1795-ben született írása az európai egység gondolat szempontjából kiemelkedő és azt Kant talán nem is gondolta volna, hogy a modern liberális nemzetközi kapcsolatok elméletének néha mindent elhomályosító „buzzword-jeként” megjelenő demokratikus béke elméletének⁴ megalkotójaként fogják számon tartani.

Bár a jelen dolgozat Kantról szól, általánosságban elmondható a filozófusok többségéről, hogy eszméiket, valamint magát a filozófiát hiba lenne kizárólag elméleti síkon értelmezni, vagy csak akadémiai vonalon vizsgálni. Talán nem túlzás azt állítani, hogy a mai világunk politikai kihívásai figyelembe véve szükséges Kant politikai filozófiájának újragondolására.⁵ Joe Biden 2021-es beiktatása után tartott első elnöki, a külpolitikát összegző beszédében kiemelte az autokráciák-demokráciák dichotómiáján alapuló „Biden

³ Dupré, Louis: *Kant's Theory of History and Progress*. Philosophy Education Society Inc.1998. 813-828.o.

⁴ Doyle, Michael W.: *Liberalism and World Politics*. The American Political Science Review. 1986.

⁵ Joan, Solé: *Kant. A filozófia kopernikuszi fordulata*. Budapest, Lira, 2022.

doktrínát”, amely az Amerikai Egyesült Államoknak vezető szerepet szán a „demokráciák világában”.⁶ Ugyan Kant kifejezetten elutasította a demokráciát, de az általa megjelölt hasznos és kívánatos politikai rendszerszervező forma, a republikánus állam valójában igen is hasonlít a mai demokratikus berendezkedés alapelveire.⁷ Maga a dolgozat nem Joe Biden külpolitikáját kívánja elemezni, de mégis ez adja a relevanciáját, vagyis, hogy a demokráciák kívánatosabb szereplői a nemzetközi kapcsolatoknak.

Kant Az Örök béke című műve nemcsak a belpolitikát, hanem a nemzetközi politikát is nagyban befolyásolta. Említett műve alapvetően határozta meg a külpolitikai gondolkodást a későbbiekben, még akkor is, ha igazából csak a XX. század második felében találtak rá újra. Az 1795-ben megjelent műve meghatározza, hogyan lehet biztosítani a lakosság jólétét, és hogyan lehet megvalósítani olyan államok szövetségét vagy föderációját, amelyek lemondanak szuverenitásuk egy részéről, hogy békében élhessenek. Azaz a demokráciák felismerik a közjó, vagyis a béke költségét, ami a szuverenitásuk relatív csökkenése és hajlandóak is áldozni érte.

Kantot élete utolsó éveiben egyre inkább foglalkoztatta a háború elkerülésének lehetősége, gondolatköre. Kant írásai közül nem Az örök béke az első és nem is az egyetlen, ahol a háborúról és a békéről, valamint ezek fontosságáról és értékéről az emberiség története szempontjából kifejtette nézeteit, de ez az a műve, amely nézeteinek legfüggetlenebb és legszisztematikusabb bemutatását tartalmazza. A XXI. századdal beköszöntött egy olyan korszak, ami egyértelművé tette, hogy új világrend van kialakulóban, ahol előfordultak olyan új típusú fenyegetések, mint a szíriai polgárháború⁸ vagy a migrációs válságok⁹, de ugyanakkor nem tűntek el a XX. századi problémák sem, mint például Oroszország katonai agressziója Ukrajnában. Kant, a már említett művében nem a háborúk azonnali eltörlésére kíván utópisztikus megoldási javaslatot,

⁶ Brands, Hal: *The Emerging Biden Doctrine*. Democracy, Autocracy, and the Defining Clash of Our Time. 2021. június 29. Foreign Affairs. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/untied-states/2021-06-29/emerging-biden-doctrine> [letöltés: 2022. október 23.]

⁷ Szűcs Anita: *Kant a nemzetközi rendről – „örök béke” vagy hosszú távú együttműködés?* 2017. március. ResearchGate. URL: (PDF) [Kant a nemzetközi rendről – „örök béke” vagy hosszú távú együttműködés?](https://www.researchgate.net/publication/315111111) (researchgate.net) [letöltés: 2022. október. 23.]

⁸ Stepper Péter: Szíria másfél év után: Eszkalálódhat-e a konfliktus? *Biztonságpolitikai Szemle*, 5 (3) 2012. 10-16. o.

⁹ Stepper Péter: A kényszermigráció mint biztonsági fenyegetés a visegrádi országokban, *Nemzet és Biztonság*, 11 (1) 2018. 132-158. o.

programtervet kínálni. Világossá teszi, hogy az örök béke állapota olyan eszmény, amelynek teljes megvalósulására valószínűleg soha nem számíthatunk.¹⁰

Ebben előfutárként fellépve (akár mondhatjuk, hogy platóni hagyományokat követve) a később „mainstreammé” vált idealizmus-hoz járult hozzá. Nem véletlen, hogy hasonló gondolatok jelennek meg Woodrow Wilson Nemzetek Szövetségében, a roosevelti ENSZ-ben, vagy a doyle-i „demokratikus békében”, amelyeket Joe Biden ideológusai 2021-ben leporoltak és a XXI. századi amerikai igényekhez igazítottak. Kant számára a háború az emberi faj ostora, amely több rossz embert teremt, mint amennyit elvesz. Kant fontos megállapítása, hogy a háborúban soha nem dől el a jó vagy a rossz kérdése; a háború pusztán erőpróba, a "győzelem" pedig az egyik fél számára kedvező eredményt jelent, amely kétségtelenül azt bizonyítja, hogy ki volt az erősebb, de azt már nem, hogy kinek volt igaza.¹¹

Bár ha az „örök békét” nem is lehet elérni, Kant szerint minden egyes felmerülő problémára adott megoldási kísérlet közelebb vihet hozzá. A nemzetközi konfliktusok elkerüléséhez egyfajta alapfeltételeként értelmezhetjük Kant Az örök béke című művének második szakaszának első pontját.¹² Ez alapján minden állam polgári alkotmánya köztársasági alkotmánynak kellene, hogy legyen. Egy ilyen alkotmányban Kant számára lényeges elem az állampolgárok azon jogának elismerése, hogy képviselőket választhassanak szövazással, valamint a törvényhozás és a végrehajtó hatalom szétválasztása.¹³ Az állandó polgári béke egy országon belül nem kevésbé fontos, mint a nemzetek közötti béke, sőt azt lehet mondani, hogy az előfeltétele.

Napjaink ráerősítenek arra a tézisre, mi szerint a háború és a konfrontáció a természetes állandó a természeti állapotban és a béke megteremtésért az államoknak kell lépéseket tenniük. Ennek

¹⁰ Kant, Immanuel: *Perpetual Peace*. 1795. 196.o.

¹¹ Bourke, John: *Philosophy. Kant's Doctrine of "Perpetual Peace"*. Cambridge University Press. 1942. 324-333.o.

¹² Kant, Immanuel: *Perpetual Peace*. 1795.

¹³ U.a. 120.o.

elérésért az államoknak szabályozott keretek között kell cselekedniük. Azonban a nemzetközi normák betartása már az egyének, államok szabad akaratára van bízva.¹⁴

Ezen a ponton fontos megemlíteni, hogy Kant megállapította, hogy a háború nem egyeztethető össze az ésszel. Bár az államok tisztában vannak a háború következményeivel, valamint azzal, hogy annak befejeztével figyelembe véve az emberi és az anyagi károkat, nem létezik nyertes fél, csak vesztes. Ennek ellenére, az államok olyan nemzetközi helyzetekbe sodródnak, amelyekben már azt lehet mondani, hogy a háború végső soron elkerülhetetlennek bizonyul.

A világpolitikában kiemelkedően súlyos változást és törést jelentett 2022 februárja. Valójában az amerikai külpolitikában megerősítette a demokráciák hasznosságát kiemelő irányvonalat, és így Kant gondolatai is relevánssá válnak. Egy gondolat kísérlet erejéig és a rövid eszmefuttatás lezárásaként érdemes áttekinteni, hogy Kant mit mondhatott volna az orosz-ukrán háború lezárása kapcsán, akár „tanácsot adva” a bideni demokráciák világának. Ennek alapját az örökbéke tervezet tézisei adják.¹⁵

1. Nem szabad békekötésnek tekinteni olyasmit, ami egy jövőendő háború okául szolgáló titkos fönntartással kötött.

Egy háborúban csak az a biztos, hogy kiszámíthatatlanok a következmények. Ugyanígy a béke tartósságára is rendkívül nehéz előrejelzéseket adni.¹⁶ Elvi síkon ugyanakkor Kant támpontot adhat, ha nem is a tartósság tekintetében, hanem a biztos kudarc formájának megjelöléseként. Ezek alapján egyértelmű, hogy minden olyan békekísérlet, amely nem Oroszország és Ukrajna teljes egyetértése mellett született, hanem „nagy hatalmi” alku keretében (esetleg titkos tárgyalások után), és valamelyik félre rákényszerítettként értékelhető, az nem fog tartós lenni. Folyamatosan erősödnek a hangok¹⁷, amelyek a háború minél hamarabbi lezárását szor-

¹⁴ Szűcs Anita: *Kant a nemzetközi rendről – „örök béke” vagy hosszú távú együttműködés?* ResearchGate Budapest, Corvinus Egyetem. 2017. Március. URL: https://www.researchgate.net/publication/325557851_Kant_a_nemzetkozi_rendrol_-_orok_beke_vagy_hosszu_tavu_egyuttmukodes [letöltve: 2022. október 05.]

¹⁵ Kant, Immanuel: *Perpetual Peace*. 1795. 108-116-o.

¹⁶ Galtung, Johan: *Violence, Peace, and Peace Research*. Sage Publications. Journal of Peace Research. 1969. 167-191.o.

¹⁷ Az EU-n belül erre minden nap, számos példát találunk.

galmazzák. Ezek logikailag üdvözlendőek és értékalapon is helyesek, de Kant nem támogatná, ha ezt nem nyíltan az érintett felek közötti megállapodás következménye lenne.

2. Egyetlen önálló államot sem szabad örökség, csere, vétel vagy ajándékozás útján más államnak megszereznie.

Ez a tétel részleteiben is igaz, azaz vonatkozik egy állam egésze mellett egy területére is. Ukrajna területi integritását Oroszország is elismerte korábban, és ugyan a kapcsolat soha nem volt konfliktus mentes a Szovjetunió felbomlása óta, de Ukrajna határait a fennálló nemzetközi jogi rendszer keretei között Oroszország elfogadta.¹⁸ Ezt nem írhatja felül Oroszország egyoldalú lépése a Krím-félsziget, illetve a keleti területek annexiója tekintetében (még akkor sem, ha azt Oroszország jogszerűnek ítéli a vonatkozó „népszavazások” eredményeként). A kanti kitétel akkor érvényes, ha ezeket a területeket Oroszország megkapja a nemzetközi közösségtől a háború befejezéséért cserébe. Vagyis a nemzetközi közösség békére cseréli azt Ukrajna önkéntes és szabad beleegyezése nélkül (valószínűleg Kantnál már ez a beleegyezés is az „örökbéke” gátja lenne).

3. Az állandó hadseregek teljesen megszüntetendőek idővel.

Ez a kitétel már Kant korában is utópikus elképzelés volt, de érdekes, hogy felmerül áttételesen és éppen orosz részről abban a korai orosz követelésben, hogy Ukrajna legyen semleges, a Nyugat ne fegyverezze fel, a NATO-hoz ne közeledjen, tulajdonképpen mondjon le a hadseregről és Oroszország akkor nem fog fenyegetésként tekinteni rá.¹⁹ Kant nyilvánvalóan kölcsönös és egyenlő lefegyverezésre gondolt, ami önkéntes.

4. Nem szabad államadósságokat csinálni a külső államüzletekben.

Ez a mai világunkban teljesen elképzelhetetlen. Mind Ukrajna, mind Oroszország teljesítőképességük határán felül adósította el magát. Ukrajna a végletekig eladósodott, a jelen helyzetet sem lenne képes fenntartani a segélyek nélkül és teljesen egyértelmű,

¹⁸ Wolczuk, Kataryna, Dragneva, Professor Rilka: *Russia's longstanding problem with Ukraine's borders*. Chatham House. 2022. augusztus. 24. URL: <https://www.chathamhouse.org/2022/08/russias-longstanding-problem-ukraines-borders> [letöltés: 2022. november 01.]

¹⁹ Mitchell, A. Wes: *The Case for Ukrainian Neutrality. A Deal Doesn't Have to Be a Death Sentence*. Foreign Affairs. 2022. március 17. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-03-17/case-ukrainian-neutrality> [letöltés: 2022. november 01.]

hogy az újjáépítés sem lesz képes önerőből teljesíteni. A nemzetközi szakértők a háború vége előtt már egy Marshall-segélyt is meghaladó mértékű és méretű csomag szükségességéről beszélnek.²⁰ Oroszország helyzete pedig abból a szempontból kritikus, hogy a szankciók következtében csökkenő bevételek nem hagynak más utat, mint az alternatív források felé fordulást, ami például egy Kína irányába történő eladósodást eredményez(ett).²¹

5. Egyetlen államnak sem szabad erőszakkal más állam alkotmányába vagy kormányzatába beavatkozni.

Kant ötödik tézise megelőzve a korát az ENSZ Alapokmányának legfontosabb kitételét vetítette előre.²² A nemzetközi rend és jogrendszer alapértelmezett tétele volt, hogy semelyik állam sem avatkozhat bele másik szuverén állam belügyeibe, kivétel, ha az állam nem képes az államiság feltételeinek megfelelni.²³²⁴ Az orosz nyílt támadás 2022 februárjában éppen azért volt annyira meglepő a nemzetközi közösség számára, mert tulajdonképpen Európa elhitte, hogy a „kanti örökbéke” állapotába érkezett és egy tradicionális háború már a 20. század történelmébe ragadt.

6. Háborúban egyetlen államnak sem szabad a másik féllel szemben olyasmire vetemednie, ami az eljövendő békébe vetett kölcsönös bizalmat szükségképp lerontaná.

Kant hatodik tétele világos és logikus, bár a legnehezebben megoldható probléma egy békekötés során. A háborús bűnösök felelősségre vonása a második világháború óta alapértelmezett elvárás. Különösen fontos, hogy a büntetteket mindkét fél számára elfogadható (ez a szükséges elvárás is utópisztikus) pártatlan bíróság tárja fel és a felelősségre vonás is elfogadható legyen. Kant valószínűleg arra gondolt, hogy eleve el kell kerülni az ilyen cselekedeteket, ami

²⁰ Alroy, Tal: *Does Kyiv Need a Marshall Plan? Top policymakers discuss how to rebuild Ukraine.* Foreign Policy. 2022. június 26. URL: <https://foreignpolicy.com/2022/06/26/fp-live-ukraine-war-marshall-plan/> [letöltés: 2022.november 01.]

²¹ The Conversation: *Russian debt default: What does it mean for Russia and global financial markets?* World Economic Forum. 2022. július 12. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2022/07/russian-debt-default-russia-global-financial-markets/> [letöltés: 2022.november 01.]

²² ENSZ Alapokmány: 1. fejezet - 2. cikk – 4. bekezdés. 1945.

²³ Kende Tamás, Nagy Boldizsár, Sonnevend Pál, Valki László. (szerk.): *Nemzetközi jog.* [Digitális kiadás.] Budapest: Wolters Kluwer Hungary Kft. 2019. URL: https://mersz.hu/hivatkozas/YOV1761_610/#YOV1761_610 [letöltés: 2022. november 01.]

²⁴ ENSZ Alapokmány: 7. fejezet. 1945.

már nem lehetséges az orosz-ukrán háború esetében, így a valami-féle független törvényszék felállítása lenne lehetséges. Itt hozzá kell tenni, hogy ez elvi szinten megfogalmazható elvárás, de a gyakorlatot számos tény kétségessé teszi: az ENSZ BT nem valószínű, hogy orosz beleegyezéssel fel tud ilyet állítani; a BT-ben Ukrajna nincsen képviselve; a Nemzetközi Büntetőbíróságban Oroszország nem részes (ahogyan például az Egyesült Államok sem).

Zárásként szeretnék visszatekinteni dolgozatom kezdő gondolataira. Esszémet azzal kezdtem, hogy Kant talán nem is gondolta volna, hogy a modern liberális nemzetközi kapcsolatok elméletének néha mindent elhomályosító „buzzwordjeként” megjelenő demokratikus béke elméletének megalkotójaként fogják számontartani. Azt talán végképp nem sejtette, hogy 230 évvel az 1795-ös művének megjelenését követően, a tartalmi elemei még mindig aktualitásukat fogják élvezni. Esméi bár szigorúan elméleti keretek között alkalmazhatóak gondtalanul, a gyakorlatban, a nemzetközi események, fejlemények meglehetősen felborítják az elméleti keretrendszert. Véleményem szerint Immanuel Kant, Az örök béke című műve megfelelő útmutatásként szolgálhat napjaink nemzetközi konfliktusai tekintetében, sőt talán a jövőt illetően is a megfelelő kontextusba való emelésével és értelmezésével.

BIBLIOGRÁFIA

Alroy, Tal: *Does Kyiv Need a Marshall Plan? Top policymakers discuss how to rebuild Ukraine*. Foreign Policy. 2022. június 26. URL: <https://foreignpolicy.com/2022/06/26/fp-live-ukraine-war-marshall-plan/> [letöltés: 2022. november 01.]

Bourke, John: *Philosophy. Kant's Doctrine of "Perpetual Peace"*. Cambridge University Press. 1942.

Brands, Hal: *The Emerging Biden Doctrine*. Democracy, Autocracy, and the Defining Clash of Our Time. 2021. június 29. Foreign Affairs. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/uni- ted-states/2021-06-29/emerging-biden-doctrine> [letöltés: 2022. október 23.]

Doyle, Michael W.: *Liberalism and World Politics*. The American Political Science Review. 1986.

Dupré, Louis: *Kant's Theory of History and Progress*. Philosophy Education Society Inc. 1998.

ENSZ Alapokmány. 1945.

Galtung, Johan: *Violence, Peace, and Peace Research*. Sage Publications. Journal of Peace Research. 1969.

Joan, Solé: *Kant. A filozófia kopernikuszi fordulata*. Budapest, Lira, 2022.

Kant, Immanuel: *Perpetual Peace*. 1795.

Kende Tamás, Nagy Boldizsár, Sonnevend Pál, Valki László. (szerk.): *Nemzetközi jog*. [Digitális kiadás.] Budapest: Wolters Kluwer Hungary Kft. 2019. URL: https://mersz.hu/hivatko- zas/YOV1761_610/#YOV1761_610 [letöltés: 2022. november 01.]

Mitchell, A. Wes: *The Case for Ukrainian Neutrality. A Deal Doesn't Have to Be a Death Sentence*. Foreign Affairs. 2022. március 17. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukra- ine/2022-03-17/case-ukrainian-neutrality> [letöltés: 2022. november 01.]

Stepper Péter: Szíria másfél év után: Eszkalálódhat-e a konfliktus? *Biztonspolitikai Szemle*, 5 (3) 2012. 10-16. o.

Stepper Péter: A kényszermigráció mint biztonsági fenyegetés a visegrádi országokban, *Nemzet és Biztonság*, 11 (1) 2018. 132-158. o.

Szűcs Anita: *Kant a nemzetközi rendről – „örök béke” vagy hosszú távú együttműködés?* 2017. március. ResearchGate. URL: (PDF) [Kant a nemzetközi rendről – „örök béke” vagy hosszú távú együtt- működés?](https://www.researchgate.net/publication/315111111) (researchgate.net) [letöltés: 2022. október. 23.]

The Conversation: *Russian debt default: What does it mean for Russia and global financial markets?* World Economic Forum. 2022. július 12. URL: <https://www.wefo- rum.org/agenda/2022/07/russian-debt-default-russia-global-financial-markets/> [letöltés: 2022. november 01.]

Wolczuk, Kataryna, Dragneva, Professor Rilka: *Russia's longstanding problem with Ukraine's bor- ders*. Chatham House. 2022. augusztus. 24. URL: <https://www.chathamhouse.org/2022/08/rus- sias-longstanding-problem-ukraines-borders> [letöltés: 2022. november 01.]

CORVINUS KÜLÜGYI ÉS KULTURÁLIS EGYESÜLET

corviniusculture.com